

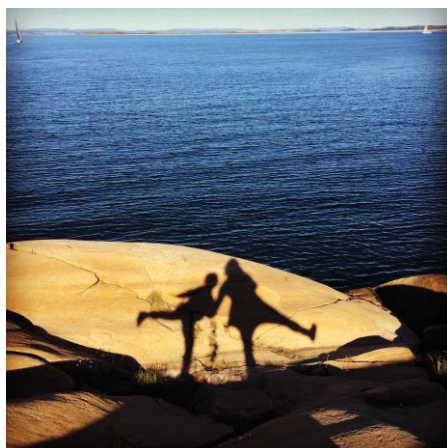
Nasjonal kartlegging av finansiell kompetanse

- På bakgrunn av OECDs internasjonale undersøkelse

Offentliggjørelse av resultater
på seminaret

«Ta del - ikke dvel»

på Næringslivets hus (NHO)

Program

12:00	Velkommen	AksjeNorge, Terje Venold, styreleder
12:05	Forbrukerens stilling i finansmarkedene	Åpningsinnlegg ved Finansminister Siv Jensen
12:25	Samtale om finansiell kompetanse i befolkningen	Finansminister Siv Jensen og Finans Norge ved Idar Kreutzer Moderator – Oslo Børs, Per Eikrem, kommunikasjonsdirektør
12:30	Personlig økonomi inn i pensum	Finans Norge, Idar Kreutzer, Administrerende direktør
12:50	Measuring Financial Literacy	OECD, Dr. Adele Atkinson, Policy Analyst, Financial Affairs Division
13:10	Pause med forfriskning	
13:30	Norske resultater – finansiell kunnskap og adferd blant befolkningen	Agderforskning, Ellen K. Nyhus, Seniorforsker
14:00	Privatøkonomi i praksis	DNB, Silje Sandmæl, forbrukerøkonom og programleder Luksusfellen
14:20	Voksenopplæring – Men hva med oss som allerede er voksne? Har arbeidsgiver en rolle?	Finansforbundet, LO, og NHO Moderator – Oslo Børs, Per Eikrem, kommunikasjonsdirektør
14:55	Takk for i dag	AksjeNorge, Lene Refvik, daglig leder

Kjære leser,

AksjeNorge er medlem av OECDs nettverk INFE - International Network for Financial Education. I mai 2015 deltok AksjeNorge på et OECD/INFE seminar om hvordan behovet for økt finansiell kompetanse er viktig for entreprenørskap og innovasjon. Her ble også nettopp denne undersøkelsen presentert, under navnet *OECD/INFEs Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion*.

OECD sitt mål med undersøkelsen å kunne kartlegge og sammenligne finansiell kunnskap og deltakelse i sine medlemsland, slik at hvert enkelt land kan bruke informasjonen til å etablere en nasjonal strategi for økt finansiell kompetanse – fortrinnsvis gjennom skolen. Noen få land har allerede etablert en slik strategi, men de fleste land inkludert Norge har til gode å inkludere dette i sin satsing. Med økt krav til eget ansvar for investering og sparing er det viktig at hele befolkninger har lik tilgang til kunnskap for å kunne ta de beste finansielle beslutningene. Nå og for sin egen alderdom.

Selve undersøkelsen er basert på resultater og innspill fra ulike arbeidere, møter og workshops fra 2009 og fremover, samt en pilotundersøkelse fra perioden 2010-2012.

AksjeNorge har arbeidet målrettet mot studenter og elever både gjennom forelesninger og andre aktiviteter i hele Norge siden 1993. Finansiell forståelse er viktig for stiftelsen, og det ble like viktig for AksjeNorge å sikre at denne undersøkelsen også ble utført i Norge. Til tross for at formålet for stiftelsen først og fremst er kunnskapsformidling av aksje- og verdipapirmarkedene i Norge, vil ikke dette arbeidet være mulig uten at vi har en bred og grunnleggende kunnskap om personlig økonomi.

En befolkning med god økonomisk kompetanse er avgjørende for hvor godt vi kan møte fremtidens økte krav til å ta egne finansielle beslutninger. Denne undersøkelsen kartlegger hva vi kan og hva vi kan bli bedre på i møte med denne utviklingen, samt hva vi er gode eller mindre gode på i sammenligning med andre land. AksjeNorge ønsker naturlig nok å benytte anledningen til å legge til spesifikke spørsmål knyttet til enkeltaksjer til slutt i rapporten.

Høsten 2015 fikk AksjeNorge gleden av å motta støtte fra Finansmarkedsfondet til å utføre undersøkelsen i Norge og satt i gang umiddelbart. Med oss i prosjektet har vi gleden av å samarbeide med Finans Norge, Finansforbundet og Agderforskning.

Finans Norge har arbeidet i lang tid med å få mer personlig økonomi inn i skolen. Gjennom sitt og sine medlemmers engasjement har de vært en pådriver for at barn og ungdom skal få økt kunnskap om personlig økonomi og hvordan ta de riktige valgene. Gjennom deres nyetablerte nettverk for alle aktører som arbeider for samme sak, leder de en koordinert innsats for økt opplæring innen personlig økonomi i skolen – på tvers av selskap og organisasjoner. Å få mer stoff inn i pensum for å sikre at alle får lik tilgang til lik informasjon fra en tidlig alder er avgjørende.

Til alt hell fikk vi også med Ellen K. Nyhus i prosjektet. Ellen er professor ved Universitetet i Agder og seniorforsker ved Agderforskning. Hun deltok dessuten i OECD/INFEs pilotundersøkelse som skapte grunnlag for denne undersøkelsen i perioden 2010-2012. Foruten å være blant dem med lengst erfaring fra forskning innenfor fagfeltene økonomisk psykologi og atferdsøkonomi i Norge, har hun et brennende personlig engasjement for temaet. Med erfaring og kompetanse fra Agderforskning har vi sikret en godt gjennomarbeidet undersøkelse fra start til slutt, ikke bare med fokus på oversettelse og endelig spørsmålsutforming, men også ved videre analyser og sammenligning med lignende undersøkelse utført i 2011.

TNS Gallup utførte selve datainnhenting og bearbeidelse av data, samt basis rapport som vedlagt i dette heftet. Undersøkelsen ble utført gjennom deres ISO-sertifiserte Webpanel og innenfor de strenge kravene fra OECD. Dette sikrer ikke bare god datakvalitet, men også at vi kan delta i den internasjonale sammenligningen som publiseres på en egen konferanse i Amsterdam 20-21 april 2016.

AksjeNorge ønsker med dette å rette en stor takk til Agderforskning, Finans Norge, Finansforbundet, TNS Gallup og ikke minst Finansmarkedsfondet for støtte og et godt samarbeid i prosjektperioden. En stor takk går også til alle bidragsytere av stiftelsen AksjeNorge. Uten dere ville ikke dette prosjektet vært mulig.

Til slutt ønsker vi å takke alle som tar seg tid til å lese dette heftet, og for at du engasjerer deg i økt finansiell kompetanse i Norge. Ellen K. Nyhus og jeg har oppsummert funn i starten av dette heftet. En endelig forskningsrapport fra funnene til Agderforskning vil publiseres i løpet av de neste månedene. I tillegg til den internasjonale sammenligningen som kommer fra OECD, vil det bety mye spennende lesning om finansiell kompetanse fremover. Vi har til slutt i dette heftet lagt ved den samlede rapporten fra TNS Gallup.

Vi håper og tror at denne rapporten gir et godt bilde av finansiell kompetanse i Norge, og inviterer deg gjerne til å ta kontakt for videre informasjon og datasett slik at vi sammen kan bruke dette materialet i størst mulig grad sammen i arbeidet for en nasjonal strategi for økt finansiell kompetanse i Norge.

Ta del – ikke dvel!

Mvh,

Lene M. Refvik

Daglig leder

På vegne av AksjeNorge

Finansiell kunnskap i Norge.

Utvalgte resultater fra den norske undersøkelsen

Ellen K. Nyhus
Agderforskning
Universitetet i Agder

Lene Refvik
AksjeNorge

2016

Innhold

1. Hvorfor bør nordmenn ha finanskunnskap?
2. Nordmenns svar på kunnskapstest
3. Forskjeller mellom kvinner og menn i finanskunnskap
4. Finanskunnskap og betydning av alder og utdanning
5. Finanskunnskap og betalingsproblemer
6. Finanskunnskap og deltakelse i aksjemarkedet
7. Konklusjon

1. Hvorfor bør nordmenn ha finanskunnskap?

Utviklingen i finansmarkedet og i velferdsordninger gjør at forbrukere må ta stadig flere store finansielle beslutninger i et stadig mer uoversiktlig finansmarkedet. Derfor er det viktig at vi sørger for at alle har den kunnskap som er nødvendig for å ta gode beslutninger som vil være til det beste for egen velferd. Med denne undersøkelsen ønsker vi å belyse nivået på nordmenns finanskunnskap og undersøke om noen grupper er sårbare fordi deres kjennskap til finans er lav. Undersøkelsen inngår i OECD sin internasjonale kartlegging av finansiell kunnskap.

Utviklingen i informasjonsteknologi har endret tilbudet av finansielle tjenester dramatisk. Dette gjelder ikke minst for forbrukerne, som har fått mange nye tilbud å velge blant og flere typer leverandører å forhold seg til. Noen av endringene er gode, siden det gjør det lettere å følge med på og styre egen økonomi, for eksempel, ved aktiv bruk av nettbank. Andre endringer er mer utfordrende. For eksempel har ulike former av usikret kreditt blitt gjort tilgjengelig for nye grupper låntakere. Selv de med relativt lav inntekt får nå tilbud om rask kreditt gjennom mange nye kanaler.

For å ta gode valg i dagens finansmarked, er det nødvendig med kunnskap om risikoen knyttet til kredittopptaket og prissettingen. Prisene på usikret kreditt varierer mye, og det kan være vanskelig å forstå informasjonen som gis om priser og vilkår. De som forstår mer, vil lettere finne frem til de beste tilbudene og få en bedre tjeneste til en lavere pris. I internasjonale undersøkelser finner en positive sammenhenger mellom finansiell kunnskap og det vi vil betegne som god finansiell atferd. De forbrukerne som har høyere kunnskap, har høyere sannsynlighet for å planlegge forbruk, budsjettere og ha kontroll over egen kontantstrøm. De følger altså mer med på egne inntekter og utgifter. Dette er antakelig en av grunnene til at en også finner at de med høyere finansiell kunnskap har mindre sannsynlighet for å få betalingsproblemer og problemgjeld.

Opplyste forbrukere er også nødvendig for at finansmarkedet skal fungere effektivt. Tilbyderne av finansielle tjenester vil måtte forbedre produktene sine dersom de blir presset til det av informerte forbrukere. Finansportalen.no er et viktig virkemiddel for å oppnå effektivitet i finansmarkedet. Der presenteres alle finansielle produkter på en sammenlignbar måte slik at det skal være lett å identifisere det beste tilbudet. Men et slikt hjelpemiddel vil bare bidra til at tjenester blir billigere og bedre dersom forbrukerne vet om at det finnes og forstår informasjonen som gis. I vår undersøkelse finner vi at bare 4,6 % brukte Finansportalen.no sist de skulle velge finansprodukter. Den relativt lave bruken kan skyldes at portalen er lite kjent, men det kan også skyldes at mange ikke forstår de finansielle begrepene som brukes der og derfor ikke sammenligner ulike tilbud. Finansportalen vil antakelig fungere mer etter hensikten, dersom forbrukere i større grad lærer opp til hvordan den skal brukes. Det kan, for eksempel, gjøres gjennom opplæring i skolen.

En annen utvikling som har hatt stor betydning for forbrukerne er at de må stadig ta større ansvar for egen velferd ved å ta relativt store finansielle beslutninger. Pensjonsordningene har blitt mindre generøse, så det er nødvendig å spare selv dersom en vil opprettholde kjøpekraft i pensjonsalderen. Det betyr at forbrukere både bør lage en spareplan, samt bør være i stand til å forvalte sparepengene på en måte som sikrer avkastning. Dette kan være kompliserte valg for mange, men de er viktige siden velferd i alderdommen avhenger av at en tar gode valg. Internasjonale undersøkelser viser at de med høyere finansiell kunnskap sparer mer, har en større personlig formue og er bedre forberedt til pensjonsalderen. De har også en mer variert sparepraksis, og har en høyere tilbøyelighet til å plassere sparepenger i aksjemarkedet.

Finansiell kunnskap er en faktor som kan fremme eller hemme sosial mobilitet og er viktig for den enkeltes velferd. I tillegg er det viktig for at finansmarkedet skal fungere effektivt.

2. Nordmenns svar på OECDs kunnskapstest

I denne tabellen vises spørsmålene som var med i kartleggingen, svaralternativene, andelen som svarte riktig og andelen som ikke ville svare eller svarte «vet ikke».

Spørsmål og svaralternativer	Andel riktige svar	Andel «vet ikke» eller vil ikke svare
Se for deg at fem søsken får en gave på 1000 kr. Hvis dette skal deles likt mellom søsknene, hvor mye får hver enkelt? <i>(Riktig svar: 200 kr)</i>	94,8%	1,7%
Se for deg at søsknene må vente ett år før de får de 1000 kronene, og inflasjonen er på 3,5%. Etter ett år vil de kunne kjøpe: -Mer enn de kan kjøpe i dag -Det samme som i dag -Mindre enn de kan kjøpe med pengene i dag* -Det kommer an på hva de vil kjøpe	69,8%	8,1%
Du låner 200 kr til en venn en dag, og han betaler tilbake 200 kr neste dag. Hvor mye renter har du fått på lånet? <i>(Riktig svar: 0kr)</i>	91,%	7,6%
Tenk deg at du setter inn 100 kroner på en sparekonto med en garantert rente på 2% pr år. Du setter ikke inn mer penger på kontoen, og du tar heller ikke ut noen penger. Hvor mye vil du ha på kontoen etter ett år, når banken har overført rentene til din konto? <i>Riktig svar: (102 kr)</i>	79,2%	11,1%
Og hvor mye vil det være på kontoen etter 5 år? Vil det være -mer enn 110 kroner?* -nøyaktig 110 kroner? -mindre enn 110 kroner? -Umulig å vite ut fra den informasjonen som foreligger? -Vet ikke	64,6%	8,5%
Er følgende utsagn sanne eller usanne? Høy inflasjon betyr at levekostnadene øker raskt <i>Sant* Usant Vet ikke</i>	76,4%	14,7%
En investering med høy avkastning har mest sannsynlig høy risiko <i>Sant* Usant Vet ikke</i>	87,0%	10,5%
Det er som regel mulig å redusere risiko når man investerer i aksjemarkedet ved at man kjøper flere enkeltaksjer eller investerer i ett eller flere aksjefond <i>Sant* Usant Vet ikke</i>	61,5%	30,5%

*= Riktig svar n=1031

Spørreskjema besvart av representativt utvalg av nordmenn over 18 år.

Data samlet inn av TNS Gallup

2.1 Nordmenn kan regne

I tabellen på forrige side vises spørsmålene som inngår i OECD sin internasjonale sammenligning av nivået på finansiell kunnskap. Spørsmålene er laget for å kunne brukes i alle land, og noen av spørsmålene oppfattes nok som relativt enkle i land der alle har rett til en omfattende skolegang. Nordmenn flest klarer å svare på spørsmål om hva tusen delt på fem blir eller hvor mye rente en har fått når en låner bort 200 kroner en dag og får 200 kroner tilbake dagen etter. Nordmenns regneferdigheter kommer dermed godt ut i disse testene.

De fleste nordmenn kan også beregne hvor mye 100 kroner vokser til i løpet av ett år, dersom de er plassert på en konto som gir 2% rente. Nesten 80% svarte riktig på dette spørsmålet. Det er færre som forstår effekten av rentes rente, og som derfor vet at beløpet vil vokse til mer enn 110 kroner dersom de 100 kronene forrenter seg på kontoen i 5 år. På dette spørsmålet er det 65% som svarer riktig. Manglende forståelse for effekten av rentes rente kan gjøre at en ikke forstår de langsiktige konsekvensene av sparing og lån. En kan undervurdere fordelene ved å spare og undervurdere ulempene ved å låne.

Det ble stilt to spørsmål om inflasjon, og resultatene for dem kan tyde på at mange ikke forstår finansielle begreper. Det ene spørsmålet var om effekten av inflasjon på 3,5 %: om en vil kunne kjøpe mer eller mindre for 1000 kroner etter ett år. 70% visste at en ville ha lavere kjøpekraft etter et år. Litt flere visste at høy inflasjon betyr at levekostnadene øker raskt.

2.2 Mer kompliserte finansspørsmål er utfordrende for mange

Likevel, undersøkelsen viser at 25-30% har problemer med å svare på enkle spørsmål om inflasjon.

Det er relativt mange i vår undersøkelse som svarer riktig på spørsmålet om sammenhengen mellom høy avkastning og høy risiko. Færre vet at en kan redusere risiko ved å diversifisere – kjøpe flere ulike aksjer eller aksjefond fremfor en enkelt aksje. Det er dette spørsmålet, sammen med spørsmålet om effektiv rente som flest har problemer med å svare på.

Selv om nordmenn gjør det relativt godt på undersøkelser som denne, som er laget for å kunne sammenligne kunnskapsnivå mellom land, er det ikke sikkert vi har tilstrekkelig kunnskap for å gjøre gode valg i et mer komplisert finansmarked. Dersom spørsmålene blir litt mer kompliserte, er det forholdsvis mange som svarer feil eller som vegrer seg mot å svare.

For de videre analyser har vi summert antall riktige svar for hver deltaker i surveyen til en kunnskapsindeks.

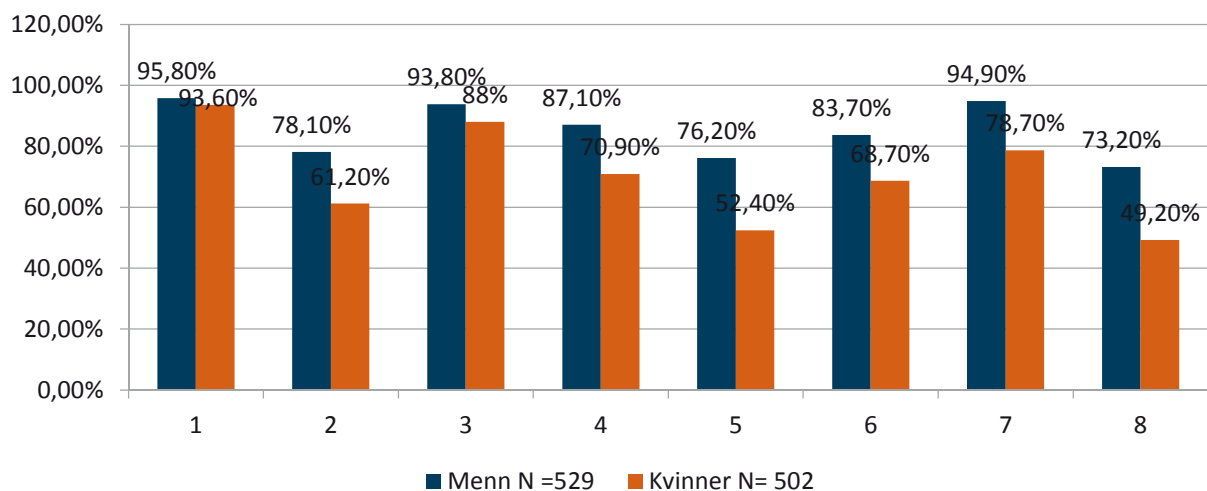
3. Forskjeller i finanskunnskap for kvinner og menn

I internasjonale undersøkelser rapporteres det ofte at kvinner scorer dårligere på tester i finanskunnskap enn menn. Det er kanskje naturlig å tenke at dette ikke gjelder Norge, ettersom vi har kommet relativt langt i likestilling. Kvinner er jo også i flertall på universiteter og høyskoler, og det burde resultere i at kvinner i gjennomsnitt er like godt rustet til å tilegne seg kunnskap om økonomi og finans som menn.

Tallene fra undersøkelsen vår undersøkelse viser imidlertid at det er signifikante forskjeller i antall rette svar for menn og kvinner for nesten alle kunnskapsspørsmål, og kvinner kan klart mindre enn menn. Unntaket er spørsmålet som innebærer å dele 1000 kroner på 5, der forskjellen ikke er signifikant. Forskjellene mellom kjønnene er størst for spørsmål knyttet til inflasjon, rentes rente og diversifisering. Kvinnenes lavere andel riktige svar på de åtte spørsmålene skyldes en større tendens til å svare «vet ikke» eller la være å svare.

I tabellen på neste side ser vi at kunnskapsgapet mellom kvinner og menn er størst for de under 30 år. Det er dermed ikke slik at det er eldre kvinner som kan minst fordi det tradisjonelt har vært menn som har håndtert husholdningens økonomi. Det er de unge kvinnene som kan minst, og foreløpig kan vi bare spekulere på årsakene til dette. En grunn kan være at unge kvinner er lite interessert i finans og økonomi og tenker at dette er et felt som passer for menn. Dersom en leser finansstoff i avisene, er det en overvekt av menn som omtales eller som uttaler seg om økonomi. En annen grunn kan være at foreldre behandler sønner og døtre ulikt. Ettersom jenter og gutter får samme opplæring i økonomi på skolen, så må vi se etter andre arenaer for å forklare ulikhetene. En av disse kan være opplæringen som foregår i hjemmet.

Antall rette på kunnskapsspørsmål for henholdsvis menn og kvinner.

Note: Spørsmålene er: 1. Dele 1000 kr likt på 5 søsken, 2. Kjøpekraft etter ett år når inflasjon er 3,5%, 3. Rente når venn låner 200 kr en dag, 4. Hva vokser 100 kr til på ett år når rente er 2%? 5. Hva vokser 100 kr til på 5 år når rente er 2%? 6. Høy avkastning= høy risiko?, 7. Høy inflasjon = rask økning levekostnader?, 8. Kan redusere risiko ved kjøp av flere ulike aksjer/fond

4. Forskjeller i finanskunnskap etter alder

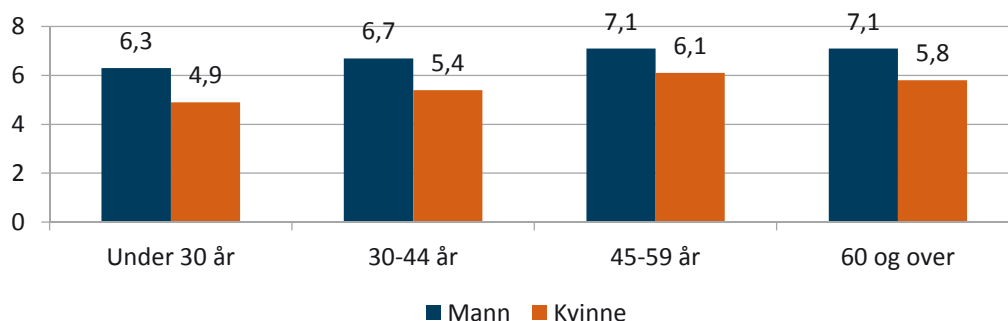
I internasjonale undersøkelser rapporteres det også at det er de unge voksne som har minst kunnskap i finans, og i noen tilfeller også de eldste. Tabellen under viser kunnskapsnivå i 4 aldersgrupper i den norske befolkning over 18 år. Der ser vi at også i Norge er det de unge voksne som kan minst, og da særlig de unge kvinnene. Vi finner imidlertid ikke at nivået blir lavere med alder, men at det er forholdsvis stabilt i gruppen 45 år og oppover.

Unge voksne skal ta mange store finansielle valg. I perioden 18-30 år tas beslutninger om utdanning og arbeid som danner grunnlag for fremtidig inntekt, og mange kjøper også bolig og tar opp boliglån. Dette er valg som vil legge føringer for egen økonomi for en lang periode fremover, og det er viktig at de unge forstår konsekvensene av sine valg og at de forstår informasjonen som gis, om for eksempel, boliglån. Finanstilsynet¹ rapporterer at låntakere under 35 år har en høyere belåningsgrad enn andre, og 36 prosent av lån til denne gruppen har høyere belåningsgrad enn 85 prosent. Gjennomsnittlig gjeldsgrad for boliglånstakere er 297 prosent, mens den er 371 prosent for de yngre. Unge tar altså på seg større finansiell risiko enn eldre, og det er viktig at de er klar over risikoen. De har i liten grad erfaring med høyt rentenivå eller fallende boligpriser.

Inkassobransjen har i flere år slått alarm om veksten i inkasso blant de unge. De unge voksne toppe ikke inkassostatistikken, men det er i denne gruppen veksten i inkasso er høyest. Inkassokravene kan ha ulike årsaker: Det kan være et tegn på dårlig økonomistyring og oversikt eller det kan være en indikasjon på at mange kjøper mer enn de har råd til. Mange unge voksne har flyttet hjemmefra og må tilpasse seg en lavere levestandard enn de har vært vant til i foreldrehjemmet. Samtidig får de mange tilbud om dyre forbrukslån. I denne fasen er det ekstra viktig å kunne budsjettere og planlegge økonomien og å forstå prisstrukturen på kreditt. Økningen i inkassokrav mot de unge, tyder på at en del har problemer med å mestre denne situasjonen på en god måte.

Et bidrag til å øke de unges kunnskap om personlig økonomi og finans er å fokusere mer på dette i grunnskolen. Det vil kunne redusere forskjeller mellom dem som får opplæring hjemme og de som ikke får det, og mellom kjønnene.

Antall gjennomsnittlig riktige svar på 8 kunnskapsspørsmål, etter kjønn og alder (n=1031)

¹ Finanstilsynets Boliglånsundersøkelse 2015:

http://www.finanstilsynet.no/Global/Bank%20og%20Finans/Banker/Analyser%20og%20statistikk/Boliglansundersokelsen_2015.pdf

5. Finansiell kunnskap og økonomisk sårbarhet

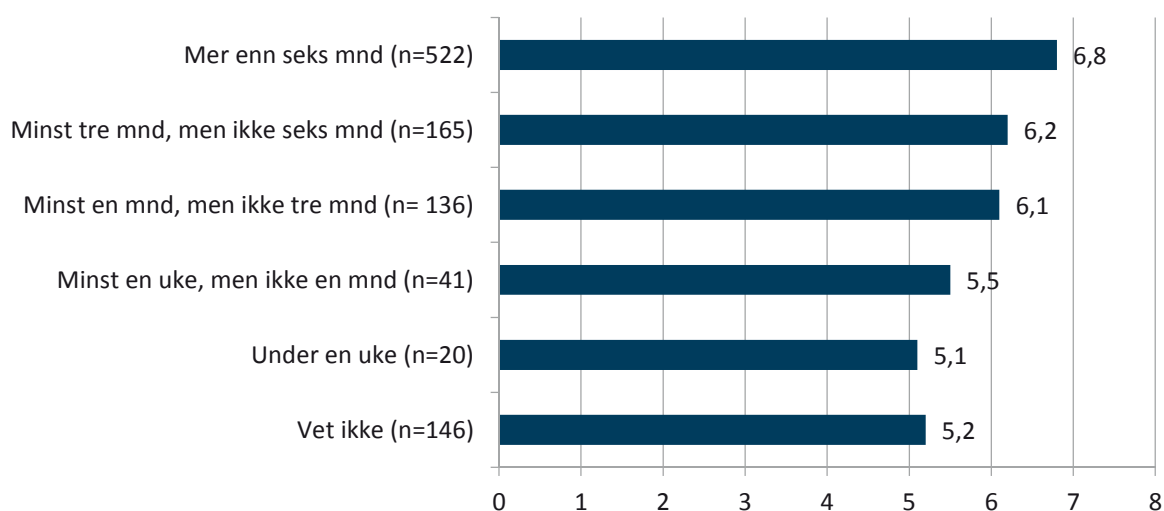
I undersøkelsen ble det stilt flere spørsmål som gir indikasjoner på økonomisk utsatthet. Vi finner at de med lavere økonomisk buffer har lavere kunnskapsnivå enn de som har slik buffer og de har høyere sannsynlighet for å ha manglet penger til livsopphold.

Et spørsmål var: Hvis du personlig må betale en stor utgift i dag – like stor som din månedlige inntekt – ville du kunne betale denne uten å låne penger eller spørre venner eller familie om hjelp?

202 av 1031 respondenter svarte nei på dette spørsmålet. Gjennomsnittlig antall rette svar på kunnskapstesten for denne gruppen var 5,7. 786 respondenter svarte ja på spørsmålet. Gjennomsnittlig antall rette svar for denne gruppen var 6,5.

Et annet spørsmål som også handlet om buffer eller muligheter for å tilpasse forbruk til inntekt, var: **Hvis du/dere mister hovedinntekten i husstanden, hvor lenge kan husstanden fortsette å dekke levekostnader uten å låne penger eller å flytte.**

Score på kunnskapstesten for hvert av svarene på spørsmålet, vises i figuren under. Hele 522 respondenter sier de kan klare seg mer enn 6 måneder uten å måtte låne penger eller flytte. Disse er også de som skårer høyest på kunnskapstesten (6,8 rette). Videre ser vi at jo kortere periode respondenten kan klare seg uten å låne ved inntektsbortfall, jo lavere kunnskapsnivå. Dette tyder på at de med høyere kunnskapsnivå er flinkere til å planlegge for fremtiden og til å innrette seg slik at de kan håndtere inntektsbortfall eller uforutsette utgifter uten å måtte ty til kreditt.

Et annet spørsmål var: Noen kan erfare at inntekten ikke dekker utgiftene til livsopphold. Hvis du tenker på de siste 12 månedene, har du opplevd dette selv?

142 respondenter svarte ja på dette spørsmålet. Gjennomsnittlig antall rette svar på kunnskapstesten for denne gruppen var 5,6. Til sammenligning var gjennomsnittlig score på kunnskapstesten 6,4 for de som svarte nei på spørsmålet.

6. Finanskunnskap og deltakelse i aksjemarkedet

Undersøkelser fra Nederland har vist at de med høyere finanskunnskap har høyere sannsynlighet for å plassere penger i aksjemarkedet. Det er på en side en positiv sammenheng, siden en ikke bør ta risiko med sparepenger dersom en ikke forstår hvilke typer produkter en kjøper og risikoen som følger med. På en annen side betyr dette også at kunnskap er viktig for å kunne oppnå høyere avkastning på sine sparepenger enn den avkastning en får ved å ha penger på en sparekonto.

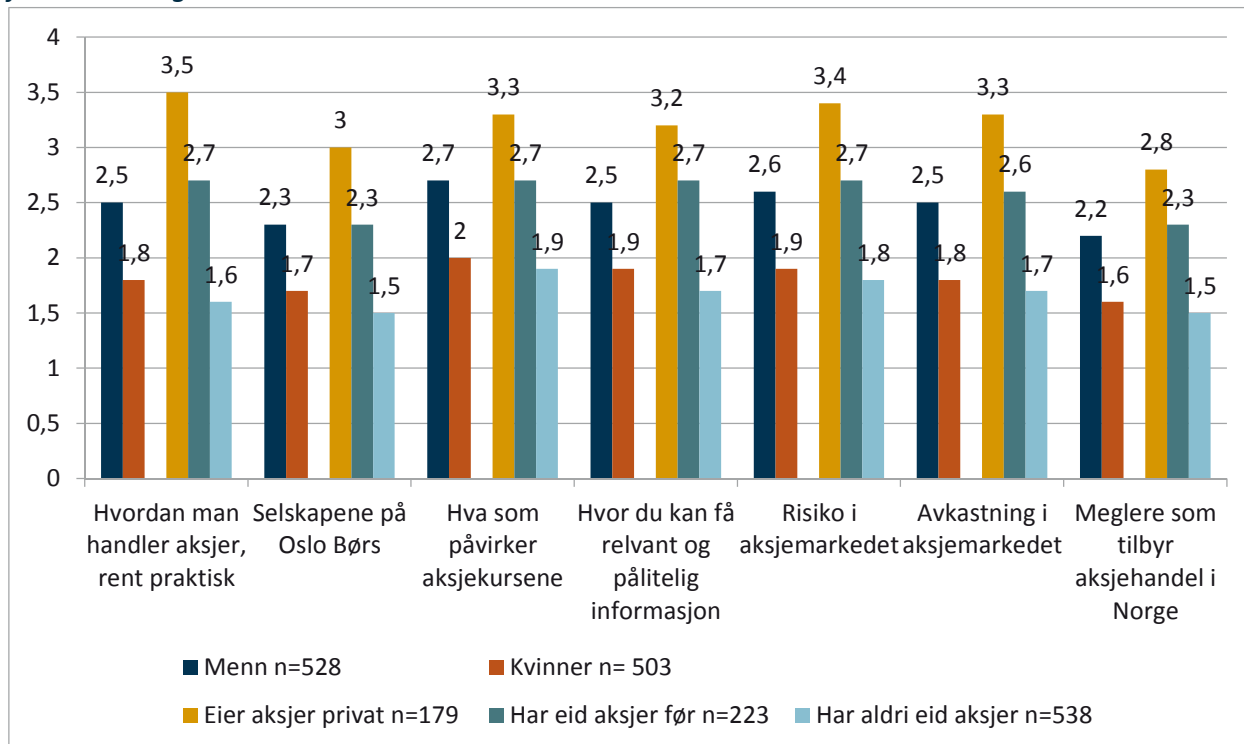
I tabellen under ser vi at de som eier eller har eid enten aksjer eller fond har signifikant høyere kunnskap enn de som ikke har. Det er også klar overvekt av menn som investerer i aksjer eller fond. Ellers er det et klart mindretall totalt sett som plasserer penger i aksjer eller fond.

Forskjell i kunnskapsnivå mellom de som har/har hatt aksjer eller fond og de som ikke har

Eierskap av aksjer eller fond	Ja	Nei	Andel menn Som eier eller har eid aksjer/fond
Har aksjer	6,8 (n=232)	6,2 (n=774)	61,2%
Har hatt aksjer	6,9 (n=111)	6,2 (n=895)	68,5%
Har fond	6,7 (n=301)	6,1 (n=705)	55,5%
Har hatt fond	6,7 (n=153)	6,2 (n= 853)	64,7%

Figuren på neste side oppsummerer hvordan respondentene selv evaluerer sin egen kunnskap om aksjer og aksjesparing. Respondentene ble bedt om å evaluere eget kunnskapsnivå, på en skala fra 1 (ingen kjennskap) til 5 (meget god kjennskap). Gjennomsnittlig score for ulike deler av utvalget viser at de som eier aksjer vurderer sin egen kunnskap som høyere enn de som ikke eier aksjer. De oppfatter også sin kunnskap som høyere enn de som har eid aksjer før. Kvinner vurderer konsekvent sin kunnskap som dårligere enn menn gjør. Det er en positiv sammenheng mellom antall rette svar på kunnskapstesten og svarene på disse egevalueringene (korrelasjonskoeffisientene er mellom .3 og .42). Denne egevalueringen samsvarer altså med funnene fra kunnskapstesten (se tabellen over) ved at aksjeeiere og menn scorer høyest.

Egenevaluering av kunnskap om aksjer og aksjemarkedet, for de som eier/har eid aksjer, og for kvinner og menn.

Deltakerne i undersøkelsen ble bedt om å oppgi opptil tre faktorer som var viktigst for dem ved sparing og investering i aksjer i børsnoterte selskaper. De tre grunnene som hyppigst ble valgt handlet om langsiktighet og soliditet (tall i parentes viser tilsvarende resultat blant de som eier aksjer i børsnotert selskap i dag n= 179).

Langsiktig avkastning: 54,4% (70,4%)

At selskapet er solid og har vist gode resultater over tid: 49,5% (62,6%)

Kunnskap om aksjemarkedet: 33,1% (25%)

21,6% (24,6%) sa at høy avkastning var blant de viktigste faktorene, og 6,1% (2,2%) sa at rask fortjeneste var blant de viktigste grunnene. Kun 1,7% sa at det å bli eier i selskapet var blant de viktigste grunnene. De fleste privatpersoner som investerer i aksjer er altså opptatt av langsiktig avkastning og ikke kortsiktig profitt.

De som ikke eier aksjer, ble også bedt om å angi de inntil tre viktigste grunnen til at de ikke sparer i aksjer. 819 respondenter ga svar på dette spørsmålet, og kunnskapsmangel og tapsaversjon er en viktig årsak til at mange holder seg unna aksjesparing. Mange sier at de heller vil spare på andre måter. De tre hyppigste grunnene til ikke å ha aksjer var:

Mangler kunnskap om aksjemarkedet: 50,1%

Frykter tap: 39,6%

Vil heller spare på andre måter: 37,7%

7. Konklusjon

I denne rapporten har vi presentert noen smakebiter fra undersøkelsen av finansiell kunnskap i den norske befolkning. Vi ser at nordmenn gjør det bra i internasjonale tester av finanskunnskap, selv om vi finner at noen grupper, unge og kvinner, har lavere kunnskap enn andre.

En ulempe med disse testene er at de er forholdsvis enkle, mens finansmarkedet er komplisert. Det er dermed vanskelig å evaluere om en person har tilstrekkelig kunnskap til å navigere godt i finansmarkedet, selv om han har svart riktig på alle spørsmålene i testen. Dette er forhold som bør undersøkes nærmere. Men spesielt det forhold at det er de unge som har lavest kunnskap, bør gjøre det mer relevant enn noen gang å utvide undervisning i privatøkonomi i skolen. Det gjøres i flere land internasjonalt, og det bør også være viktig å lære norske barn og unge å ta gode økonomiske beslutninger.

Finansnæringen har gjennom en rekke tiltak etablert ulike opplæringsprogrammer som en del av sitt samfunnsansvar. Men det er vel så viktig at vi får etablert denne læringen gjennom skolen og sikrer at hele befolkningen tilegner seg nødvendig kompetanse fra en tidlig alder. Det er også viktig at myndighetene tilrettelegger for økt kompetanse og muligheten for enklere løsninger for privat sparing for de som allerede er voksne – før de blir så voksne at de oppdager at det kan være i siste liten.

Vi ser indikasjoner på at de med høyere kunnskapsnivå har høyere finansiell buffer mot uforutsette hendelser og sjeldnere opplever ikke å ha nok penger til livsopphold. Det kan være mange grunner til at det er slik, men de har innrettet seg slik at deres finansielle risiko er lavere.

De med høyere kunnskap kan også forvalte sparepengene sine på en bedre måte enn de med lav kunnskap. De med høyere kunnskap har en større tilbøyelighet til å plassere penger i aksjer eller fond, noe som historisk har gitt dem høyere avkastning enn tradisjonell banksparing. Kunnskapsmangel oppgis å være en av de viktigste grunnene til at ikke flere sparer på denne måten.

8. Veien videre

Agderforskning vil innen sommeren publisere en full rapport av sin funn fra materialet innhentet gjennom TNS Gallup sin datainnsamling. Denne vil også sammenligne resultater fra denne undersøkelsen og tilsvarende undersøkelse gjennomført i 2011.

Håpet er også at det skal utføres en ny undersøkelse om nye fem år som kan kartlegge videre utvikling. Ved å implementere tiltak tidlig og danne en nasjonal strategi for å øke finansiell kompetanse i Norge håper vi at forskjeller mellom kjønn utjevnes, at mennesker med ulik bakgrunn er likere rustet til å ta gode valg og at også de under 45 år kan svare på viktig kunnskapsspørsmål knyttet til både renter, inflasjon og egen pensjonssparing.

AksjeNorge ønsker selvsagt også at mennesker som sparer i aksjemarkedet har økt i antall og at enda flere kan si at de har kjennskap til både børser og næringsliv. Undersøkelsen viser helt klart at det er et behov for mer kunnskap innen dette området. Med en god og grunnleggende kompetanse i bunn vil flere ha forutsetninger for å kunne tilegne seg denne kunnskapen.

Vi er inne i en utfordrende tid i Norge. Det snakkes stadig om at vi har behov for en omstilling i næringslivet. Men vi har også behov for en *privatøkonomisk omstilling*, hvor arbeidsmarkedet er mer usikkert, lønnsveksten avtar og forventning til avkastning fremover og mot pensjons blir lavere og mer krevende. Kunnskap er avgjørende for å møte denne utviklingen, og gjør at det ikke blir mindre spennende å følge nivået på nordmenns finansiell kunnskap og adferd fremover.

Enn så lenge ser vi frem mot at den internasjonale sammenligningen skal legges frem på OECDs symposium i Amsterdam 21. april 2016. Det er ingen tvil om at Norge er et land med et høyt kunnskapsnivå. Men er det områder hvor vi skiller oss fra andre og som vi helst skulle sett annerledes?

OECD/INFE Toolkit for Measuring Financial Literacy and Financial Inclusion

Norge 2015

På oppdrag fra Stiftelsen AksjeNorge

Innhold

Innhold	19
1. Om undersøkelsen	21
2. Hovedfunn	22
3. Sammendrag for videre arbeid v/TNS	25
4. Kommentarer til resultatene	26
4.1 Håndtering av finansielle anliggender & økonomiske målsettinger	26
4.1.1 Avgjørelser om penger	26
4.1.2 Budsjett	28
4.1.4 Buffer til uforutsett utgift.....	29
4.1.5 Økonomiske mål.....	30
4.1.6 Pensjonsplanlegging.....	32
4.1.7 Finansiering av pensjon.....	34
4.2 Finansprodukter	36
4.2.1 Kjennskap	36
4.2.2 Produktdekning i dag.....	37
4.2.3 Produkter valgt de siste 2 årene.....	39
4.2.4 Produktet/produktene valgt sist	40
4.2.5 Hvordan det siste produktet ble valgt.....	40
4.2.6 Informasjonskilder ved valg	42
4.3 Holdning til finans og håndtering av kritiske situasjoner	43
4.3.1 Økonomisk profil	43
4.3.2 Svindel	43
4.3.3 Inntekt og utgifter til livsopphold.....	44
4.3.4 Hvordan få endene til å møtes	45
4.3.5 Dekning av levekostnader uten hovedinntekt	45
4.4 Kunnskap om økonomi & kunnskapstest	46

4.4.1	Kunnskap om økonomi.....	46
4.4.2	Kunnskapstester ('quiz').....	47
4.4.3	Kilder til kunnskap om økonomi.....	50
4.4.4	Forbrukerprofil	51
4.5	Spørsmål om aksjesparing.....	51
4.5.1	Kjennskap knyttet til aksjesparing.....	52
4.5.2	Kunnskap om aksjesparing	52
4.5.3	Utbredelse av aksjeinvestering	53
4.5.4	Viktighet av egenskaper ved investering i aksjer	54
4.5.5	Tidshorisont ved investering i aksjer	54
4.5.6	Viktigste grunner til å ikke spare i aksjer.....	55
4.5.7	Drive av aksjekjøp blant de som ikke eier aksjer	39

1. Om undersøkelsen

- Denne undersøkelsen er utført på bakgrunn av forespørsel fra Aksje Norge.
- Målet med undersøkelsen er å kartlegge nordmenns kunnskap og adferd knyttet til egen økonomi.
- Undersøkelsen benytter seg av et standardisert spørreskjema utviklet av OECD. Den utføres i flere av OECDs medlemsland og danner grunnlag for en internasjonal sammenligning. Undersøkelsen ble gjennomført på det ISO-sertifiserte webpanelet til TNS Gallup, mot et landsrepresentativt utvalg. Det ble gjennomført 1031 intervju i perioden 16.11.2015 – 30.11.2015.
- Resultatene fra undersøkelsen er supplert med innsikt fra andre undersøkelser TNS Gallup har gjennomført, herunder Norsk Finansbarometer og Forventningsbarometeret – to undersøkelser utført i samarbeid med Finans Norge. (Referanser til disse undersøkelsen er bemerket i *kursiv gjennom denne rapporten*).
- Lene Refvik er ansvarlig for undersøkelsen hos Aksje Norge. Alexander Stäubert og Sandra Zieba er ansvarlige for gjennomføring og rapportering av undersøkelsen hos TNS Gallup.
- Noen av de åpne kommentarene til undersøkelsen er gjengitt nedenfor for å synliggjøre hvordan undersøkelsen og da særlig undersøkelsens tema oppfattes i et bredere perspektiv:

«Vanskelig p.g.a. at jeg har liten kunnskap om emnet.»

«Gøy at den kom nå, når jeg nettopp har tatt grep om husholdningens økonomi og laget budsjett som følges slavisk.»

«Fin undersøkelse som fikk meg til å tenke. :)»

«Dumme regnestykker. Hva er vitsen?»

«Enkelte av spørsmålene fant jeg underlige, nesten som til barn.»

«Nyttig undersøkelse!»

«Jeg mener at dersom en sparer i aksjemarkedet, må en ha så god økonomi at en har "råd" til å tape. Jeg har også inntrykk av at rådene en kan få av bankansatt/ meklere ikke alltid er så gode råd.»

«Svært banale rekneoppgaver. Er denne undersøkelsen bereknet på å sile ut deltakere til Luksusfellen?»

2. Hovedfunn

Finansielle beslutninger og adferd

- De fleste nordmenn (81 %) **tar finansielle beslutninger i felleskap** med andre, dersom de ikke bor alene i husstanden. Dette tyder på stor grad av likestilling i finansielle anliggender. At mange tar beslutninger sammen med andre øker generelt sett tryggheten og bidrar til å forhindre impulsbeslutninger som man angres på i etterkant.
- Kun en tredjedel av befolkningen setter **opp budsjett for egen økonomi**. Både manglende behov for budsjettering og romslig økonomi kan være blant årsakene. Undersøkelsen viser at nordmenn i større grad er reaktive enn proaktive med tanke på utgifter. Dvs. at det er vanligere å sjekke utgiftene etter at måneden er gått, enn å sette opp konkrete finansielle mål for kommende måned. Men såkalte PFM-løsninger (Personal Finance Management) spiller også en rolle. Litt over en tredjedel legger vekt på PFM ved valg av (ny) bank. Overlay-løsninger som allerede finnes i andre land (Mint ol.) vil kunne bidra til å gi bankkunder en bedre oversikt og forståelse av finansielle anliggender ved å gjøre prosessen enklere.
- Tre fjerdedeler vil kunne **betale en uforutsett utgift** uten å måtte låne penger, noe som viser at økonomien til de fleste husholdninger i utgangspunkt er god. De som har satt seg et budsjett er også de som i noe større grad ikke ville kunne betjene en slik utgift. I tillegg har 77% av de som har et husholdningsbudsjett ett eller flere økonomiske mål, mens av de som *ikke* har et husholdningsbudsjett er det 53% som har ett eller flere økonomiske mål. Disse resultatene tyder på at budsjettering er et tiltak man setter i gang når man allerede har økonomiske og finansielle utfordringer og dermed ikke som preventivt tiltak.
- 3 av 5 nordmenn sier at de har satt seg **ett eller flere økonomiske mål**. Ser vi på de ulike aldersgruppene, ser vi at andelen som har økonomiske mål synker med økt alder. Blant de viktigste målene er nedbetaling av lån, generell sparing, ambisjoner om boligkjøp og sparing til alderdom. Et viktig (hjulpent) mål er det å bli gjeldfri når man blir pensjonist. Dette kan tyde på at folk har fått med seg at pensjonistlivet for de aller fleste vil innebære finansielle innstramninger i forhold til inntekten man får når man er i arbeid. To tredjedeler sier at de har spart eller investert penger for å nå målene de har satt seg.
- Til tross for **bevisstheten rundt pensjon** oppgir 26 % nordmenn som ikke har planlagt pensjonen sin. Andelen er naturlignok høyest blant de under 30 år, noe som kan forklares med at pensjonsalderen ligger såpass langt frem i tid, at disse samtidig har andre økonomiske mål som boligkjøp og at unge generelt har dårligere råd enn eldre. Dette gjør sparing/investering vanskeligere for denne aldersgruppen.

- Finansbarometeret (*TNS Gallup/ Finans Norge*) viser at det generelt er mye uvitenhet rundt hva man faktisk kommer til å få i pensjon. Samtidig er det relativt få som tar steget videre og begynner å spare til pensjonsalderen, selv om fokuset rundt pensjon de siste årene har økt bevisstheten noe.
- Tjenestepensjon og folketrygden nevnes med 66 % hver som forventet **kilde til pensjon**. Blant unge under 30 år er det av naturlige årsaker en større andel som ikke vet hvordan de vil finansiere pensjonen sin, men også færre som nevner folketrygden i forhold til tjenestepensjon fra arbeidsgiver(e). Dette kan tyde på at unge er i større grad innstilt på at nivået på utbyttet fra folketrygden vil være lavere enn dagens nivå.
- **Banksparing er den mest vanlige spareformen**. 78 % sier at de har satt inn penger på en sparekonto i løpet av det siste året. Andre undersøkelser viser at det først og fremst er trygghet og tilgjengelighet til pengene som motiverer til sparing i denne typen produkt. Med fallende innskuddsrente og økende inflasjon vil avkastningen av denne spareformen minske. Enda dårligere er betingelsene på vanlig brukskonto som nevnes av 28 % som har spart på denne måten. At mange velger å gjøre dette kan tyde på lav kunnskap når det gjelder lønnsomheten av å sette penger inn på en konto.
- **Løpende og ekstra nedbetaling av lån er også populære spareformer** med hhv. 44 % og 19 %. Med tanke på økende gjeldsvolum blant norske husholdninger er det bekymringsverdig at **bolig** fortsatt (etter vanlig banksparing) ansees som viktigste spareform. Andelen som har investert i **finansielle produkter** ligger på kun 17 %. Sistnevnte er en minst like langsiktig spareform som boligkjøp, men oppfattes tross alt som mindre trygg. Andelen som har investert i finansielle produkter er høyere for høyere utdanningsnivå (og inntekt), noe som støtter opp under at bedre kunnskap om økonomi/finans kan gi mer lønnsomme beslutninger når det kommer til sparing på lang sikt.

Holdning til finans og håndtering av utfordrende økonomiske situasjoner

- Folk oppfattet **ikke at de hadde for høy gjeld** under undersøkelsesperioden. I underkant av 70 % sier seg uenige i denne påstanden. Samtidig er det 14 % som bekymrer seg over sin økonomiske situasjon. De fleste sier at de følger nøye med på økonomien sin og vurderer om de har råd før de foretar større kjøp.
- 51 % sier de har **gjennomsnittlig kunnskap om økonomi**, sammenlignet med befolkningen generelt. Andelen som mener de har over gjennomsnittlig kunnskap om økonomi er mye høyere enn tilsvarende andel under gjennomsnittlig. Dette tyder på at man selv overestimerer sin egen kunnskap i forhold til befolkningen generelt; eller at man underestimerer kunnskapen til befolkningen generelt. Generelt sett så synes eldre sammenlignet med yngre og menn i noen større grad enn kvinner at de har bedre kunnskap om økonomi.

- Forventningsbarometeret (*TNS Gallup/ Finans Norge*) viste pr Q4 2015 at folks vurdering av egen økonomi og landets økonomiske tilstand og utvikling nesten er frakoblet fra hverandre. Mens indikatorene for landets økonomiske situasjon svinger ganske mye gjennom måleperioden siden 1992 ser vi ikke samme tendens i indikatorene for den personlige økonomiske situasjonen.
- 15 % sier at de har opplevd at **inntektene ikke har dekket utgiftene** til livsopphold. Redusert forbruk og bruk av oppsparte midler nevnes hyppigst som måte å løse økonomiske utfordringer på. 5 % sa de brukte kredittkort for å få endene til å møtes, noe som på lang sikt er en risikofylt strategi.
- Nesten halvparten av befolkningen ville kunne fortsette å dekke levekostnadene i et halvt år eller mer **dersom de mistet hovedinntekten**. Spørsmålet presiserer dog ikke hvorvidt dette omfatter en reduisering av levekostnadene.

Kunnskap om økonomi og kunnskapstestene utført

- 2 av 3 oppgir at de har **lært mye om økonomi av seg selv**. I og med at så mange sier de har lært mye selv, er det viktig å ha tilgjengelige ressurser som tilfredsstillende informasjonsbehovene og som er uavhengige av kommersielle aktører. I underkant av 50 % sier at **foreldrene** har lært dem mye om økonomi. En tredjedel sier de har lært mye av **skolen**. Den yngste aldersgruppen synes i større grad enn de andre aldersgruppene at de har lært mye av foreldrene sine og skolen, mens de over 30 år synes i større grad enn de under 30 år at de har lært mye av **banker/bankenenes rådgivere**.
- **Kontantbruk er mindre og mindre utbredt i Norge**, noe som i utgangspunkt øker behovet for opplæring i finans og budsjettering. En rekke studier har vist at kontrollen over utgifter er vanskeligere ved bruk av kort, sammenlignet med bruk av et fysisk betalingsmiddel. Det å droppe å gå rundt med kontanter når man har dårlig råd er altså ikke en strategi som vil fungere i Norge.
- **Inflasjon og renters renter er tydeligvis områder som noen flere sliter med å forstå**. På de andre spørsmålene er det relativt høye andeler korrekte svar.

3. Sammendrag for videre arbeid v/TNS

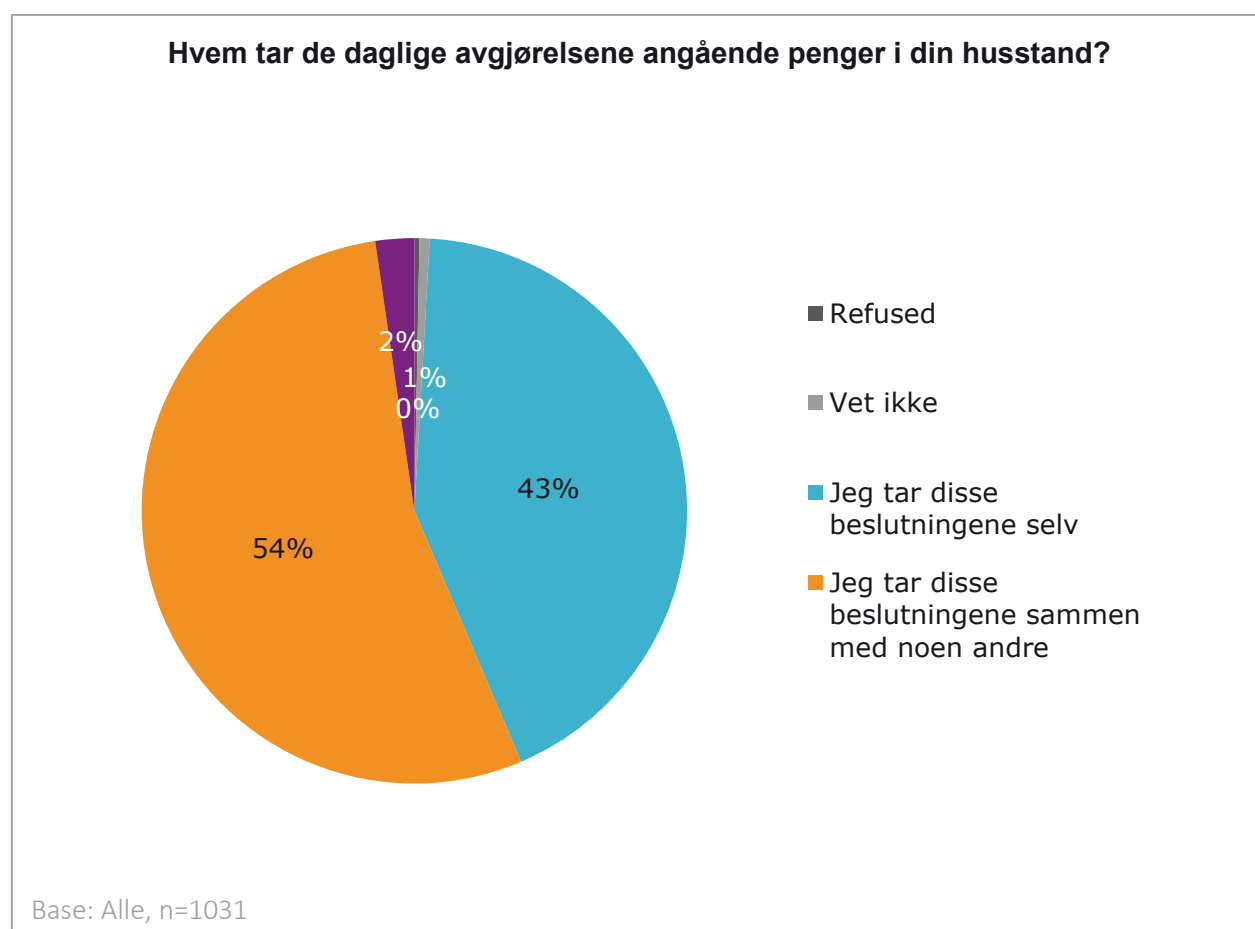
- Undersøkelsen viser at det er en sterk **sammenheng mellom kunnskap om økonomi/ finans og utdanning/inntekt**. Det er derfor viktig at lære om økonomi/ finans kommer inn tidlig i skolegangen for å sikre at forskjellene mellom utdanningsgrupper ikke blir større. Det samme gjelder for kjønnsforskjellene som åpenbarer seg i store deler av undersøkelsen.
- **Relativt få nordmenn sparer ved å kjøpe finansielle investeringsprodukter**. Majoriteten sier at de sparer ved å sette penger inn på (spare)konto eller ved å investere i bolig. Med lave renter, inflasjon, økende gjeldsvolum og usikkert boligmarked er ikke dette nødvendigvis noen fordelaktig/god spareform. Det kan tyde på at mange trenger mer kunnskap om økonomi/finans for å kunne få et bedre forhold til ulike spare- og investeringsformer.
- **Flere og flere tilbydere av produkter og tjenester innen bank- og finans entrer markedet**. Det forventes derfor økende mobilitet og volatilitet i markedet ved bank-/forsikringsbytte. For å fasilitere denne mobiliteten er det behov for økt kunnskap for at ikke en gruppe som er mindre ressurssterk skal falle utenfor og bli 'sårbar'. Samtidig bidrar økt mobilitet og volatilitet i markedet til at bank-/finanskundeforholdene blir mer komplekse og selvstendighet hos forbrukerne blir viktigere enn det har vært før.
- **Kompetanseheving blant forbrukere alene fritar dog ikke aktørene som agerer i finansmarkedet**. Aktørene har fortsatt et ansvar for å tilrettelegge produktene og tjenestene sine for forbrukerne på en forståelig og lettfattelig måte (jfr. 'mobilbetaling').

4. Kommentarer til resultatene

Resultatene fra undersøkelsen med enkelte kommentarer er gruppert i hovedkategorier der det var hensiktsmessig for å samle spørsmål som omhandler et tema. Hele undersøkelsen i sin opprinnelige form kan etterspørres ved å kontakte AksjeNorge. Denne vil også inneholde videre informasjon om respondentene og standardiserte feilmarginer.

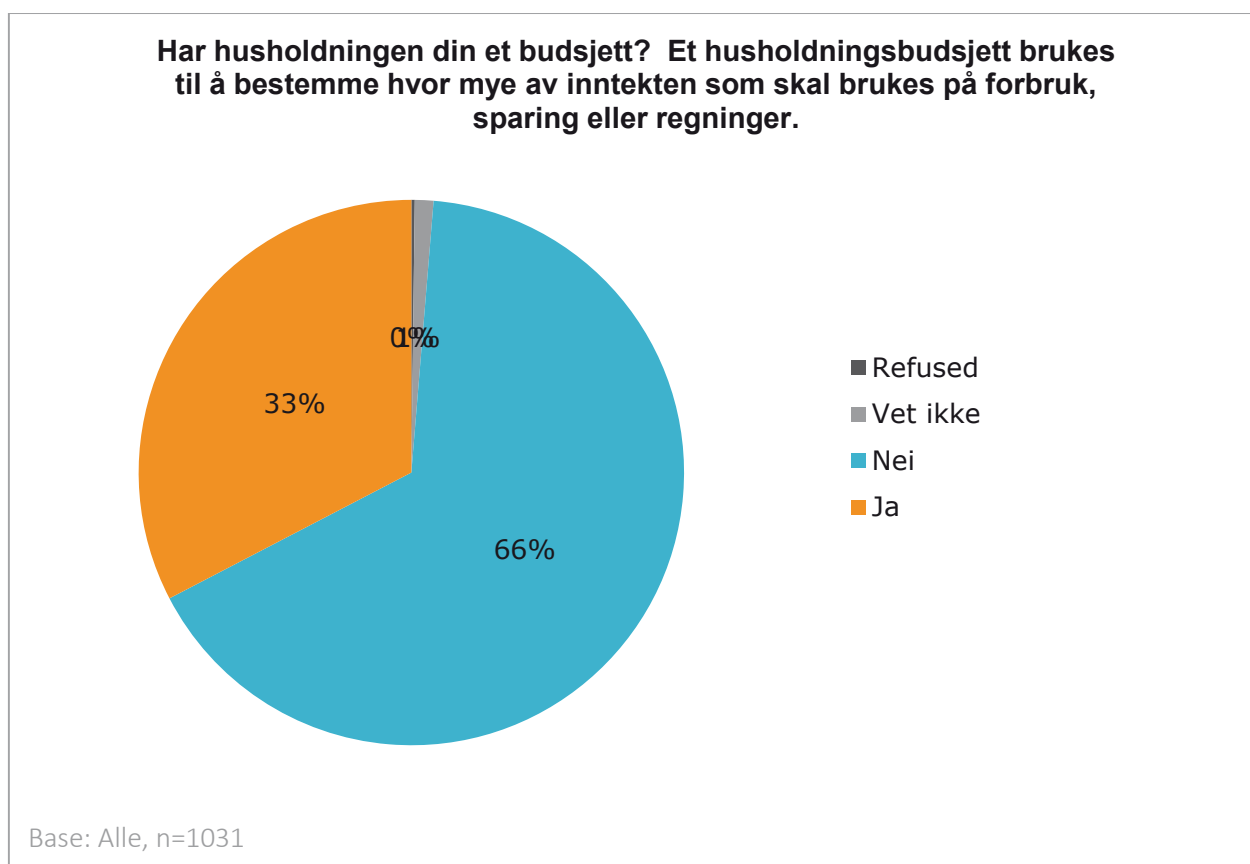
4.1 Håndtering av finansielle anliggender & økonomiske målsettinger

4.1.1 Avgjørelser om penger

Over 50 % tar avgjørelser om penger sammen med andre. 81% av de som bor sammen med samboer/ektefelle tar avgjørelser angående penger sammen med noen.

4.1.2 Budsjett

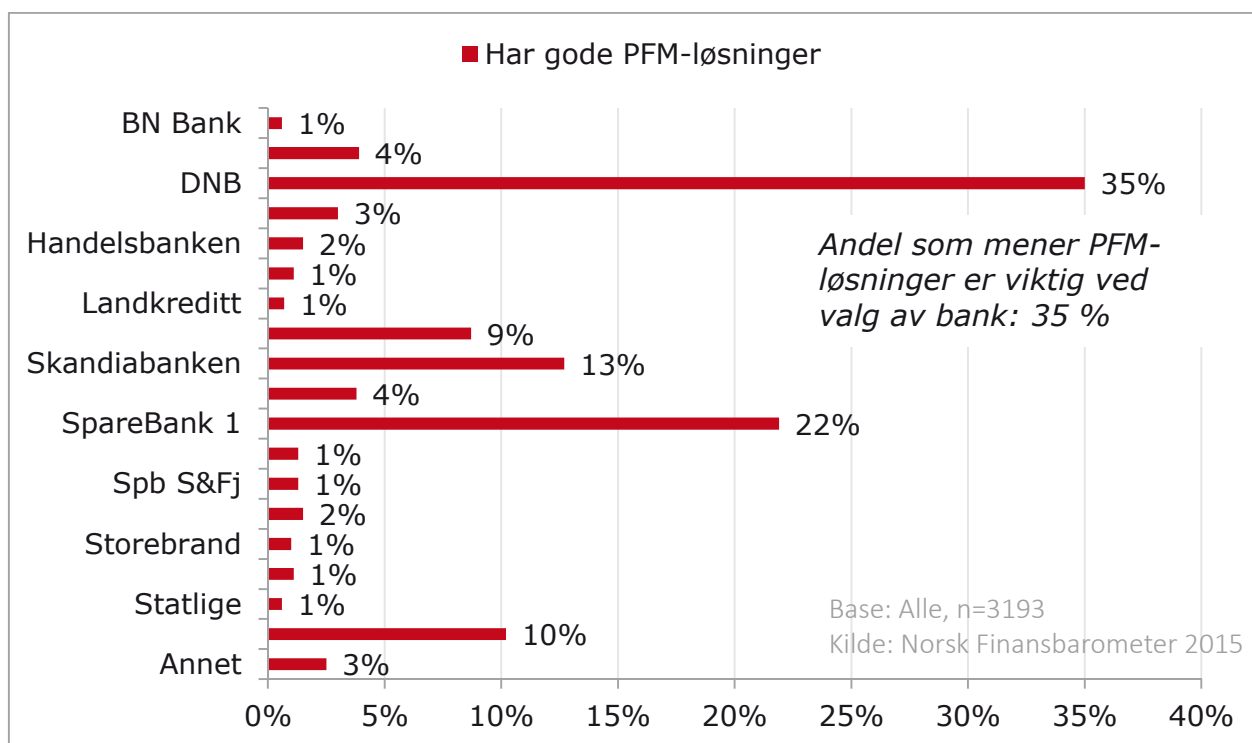

1 av 3 husholdninger har et budsjett. Grunner til at nordmenn ikke har budsjett kan være 1) at de ikke ser at de burde ha et budsjett, og/eller 2) at de har så 'romslig' økonomi at de ikke trenger et budsjett.

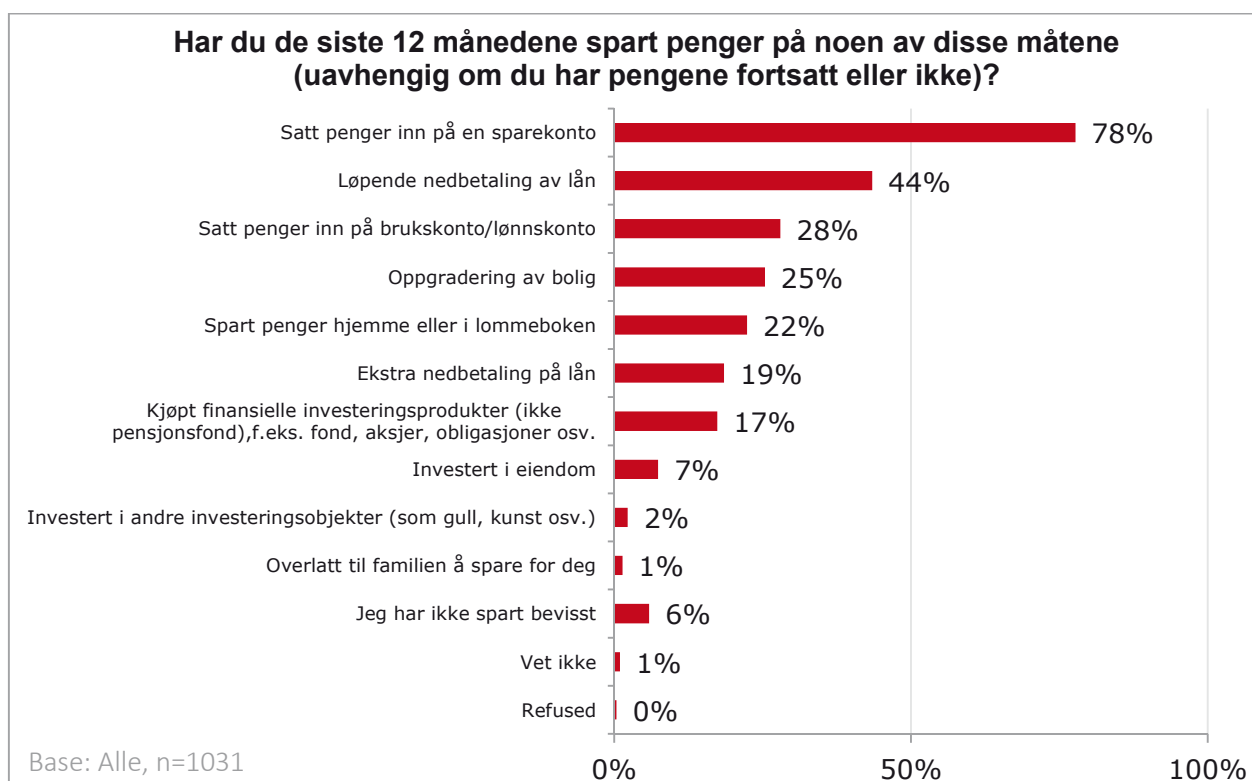
Videre kan det være at forholdet mellom det å sette opp et budsjett vs. det å gjennomgå forrige månedens økonomi for å eventuelt sjekke nødvendigheten for utgiftsjusteringer kommende måned ikke er tatt høyde for, samt andre metoder for å følge med på egen økonomi som ikke forstås som et tradisjonelt budsjett.

Norsk Finansbarometer (TNS Gallup/ Finans Norge) er en undersøkelse gjennomført årlig siden 2004. Den viser at såkalte PFM (Personal Finance Management)-løsninger inngår i vurderingen når folk skal velge ny bank. Litt over en tredjedel oppgir at bankens PFM-løsninger er viktig ved valg av bank ('Gode løsninger for oversikt over eget forbruk'). Grafen under illustrerer at dette ansees som viktig hos enkelte forbrukere.

Overlay-løsninger som Mint (www.mint.com) vil kunne bidra til å rive ned barrierer for oversikt over eget forbruk og budsjettering.

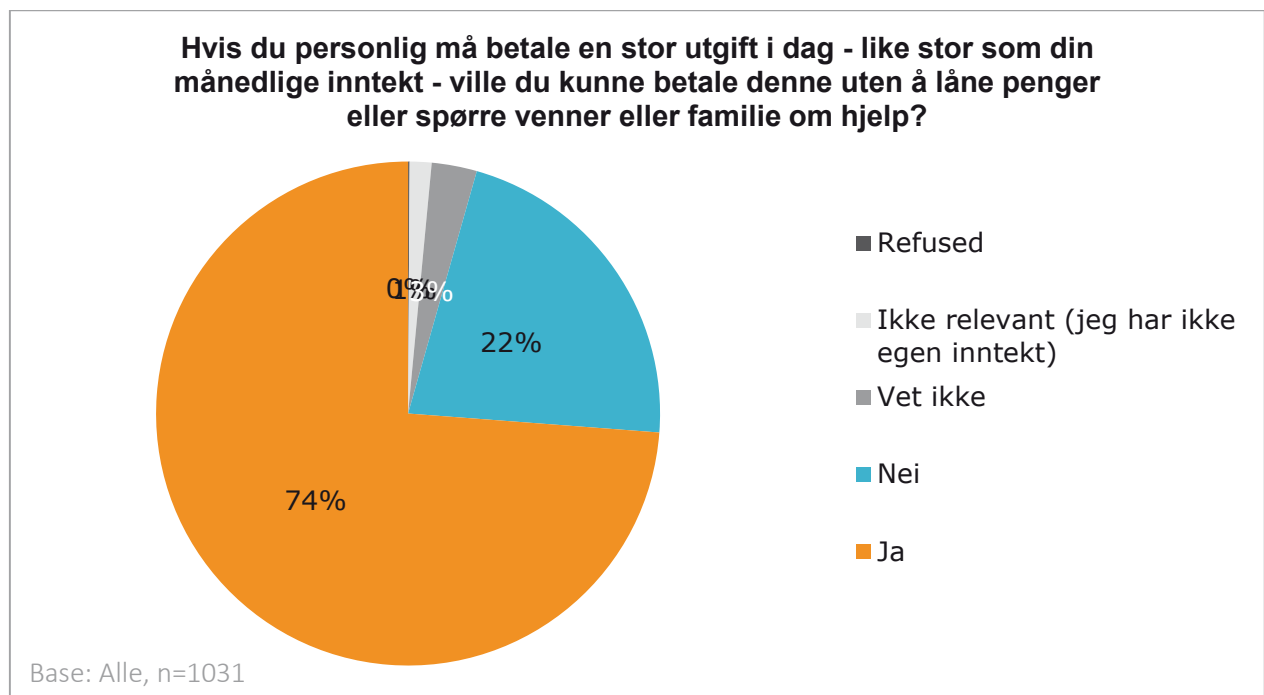
4.1.3 Sparing

Den meste brukte sparemåten er å sette penger på sparekonto og løpende nedbetale lån.. Kun 17 % oppgir at de har kjøpt finansielle investeringsprodukter. 24% menn, mot 11% kvinner, har kjøpt finansielle investeringsprodukter. Kjøp av finansielle investeringsprodukter øker med utdanningsnivå og inntekt.

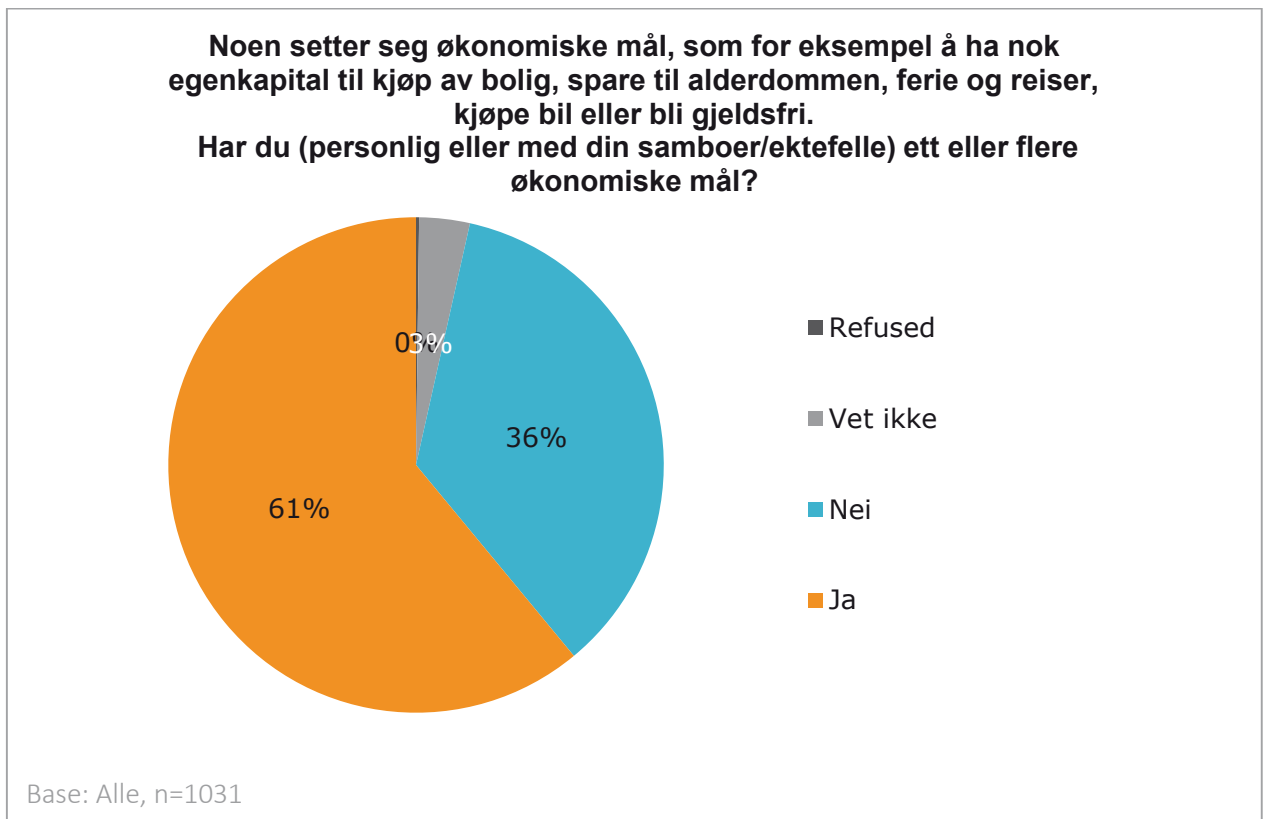
Vanlig banksparing er fortsatt den mest vanlige spareformen , tross en negativ renteutvikling de siste årene. Tilgjengelighet av penger kan også være en viktig faktor.

4.1.4 Buffer til uforutsett utgift

1 av 5 sier at de per i dag ikke vil kunne betale en utgift lik sin månedlig inntekt eller mer uten å måtte låne/spørre om penger. Blant folk med budsjett er det 25 % som ikke ville kunne betale; blant folk uten budsjett er tilsvarende andel på 21 %. Dette kan tyde på at budsjettering gjøres i større grad når man er klar over potensielle utfordringer, og at mangel på et fast budsjett i en norsk målestokk er mer et tegn på å ha forholdsvis god økonomi.

4.1.5 Økonomiske mål

3 av 5 har ett eller flere økonomiske mål. 77% av de som har et husholdningsbudsjett har ett eller flere økonomiske mål. Av de som ikke har et husholdningsbudsjett er det 53% som har ett eller flere økonomiske mål.

Ser vi på de ulike aldersgruppene ser vi at andelen som har økonomiske mål synker med økt alder. I den yngste aldersgruppen (under 30 år) er det 74% som sier de har økonomiske mål, mens i den eldste gruppen (60+) sier 46% det samme. Det kan også vurderes hvorvidt det å sette seg økonomiske mål, er noe som bør forventes.

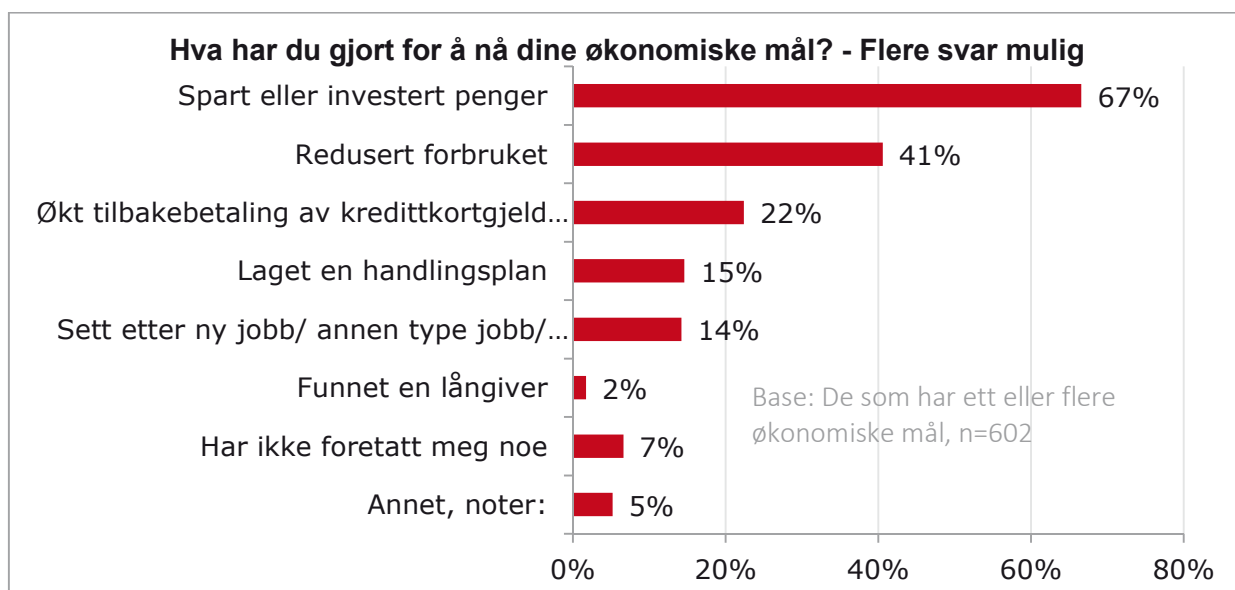
Et hjulpet mål som mange sier seg enige i, er å bli gjeldfri når man pensjonerer seg (jf. Norsk Finansbarometer (TNS Gallup/ Finans Norge).

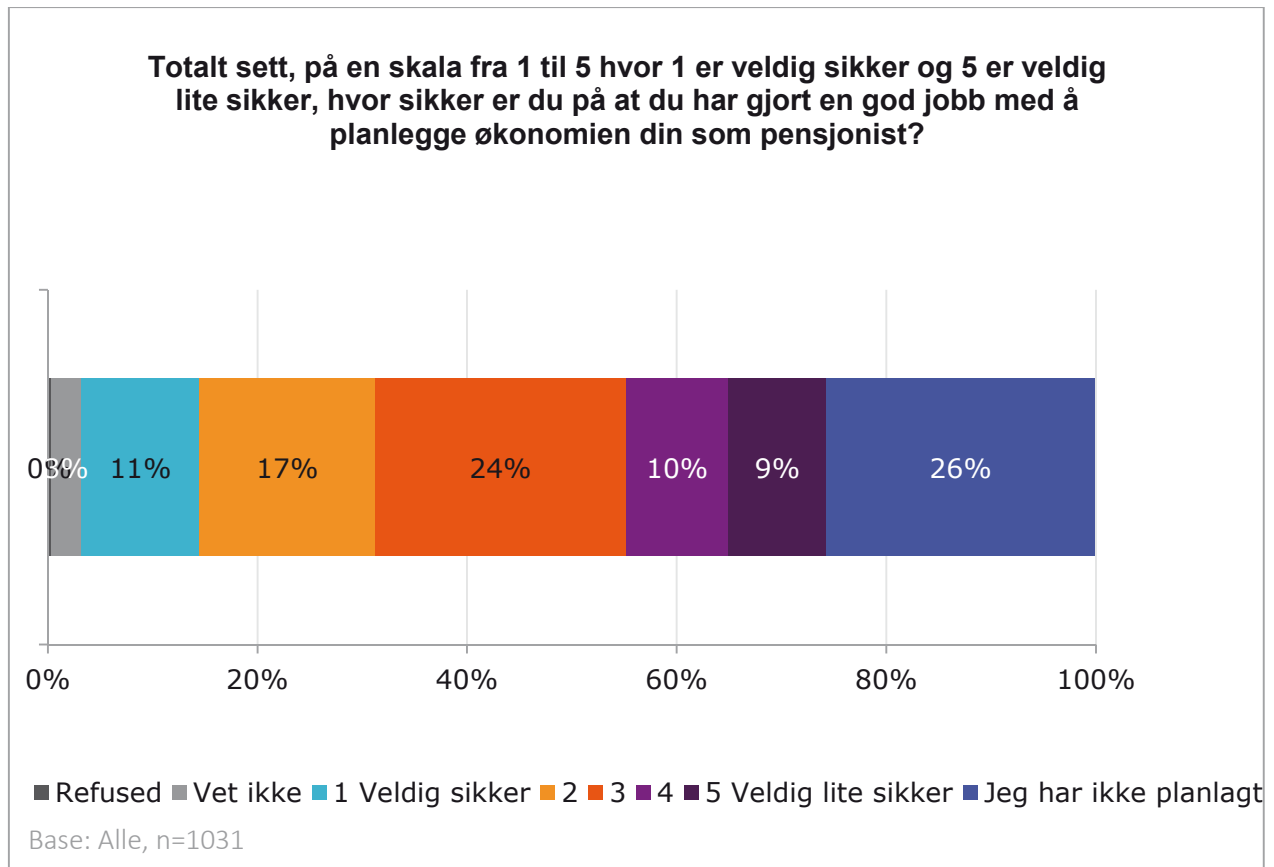
De sparemålene som nevnes hyppigst og uhjulpet i undersøkelsen er å bli gjeldfri, nedbetale lånet, eller spare til bolig.

Blant dem som har ett eller flere økonomiske mål, har 2 av 3 spart eller investert penger for å nå sitt/sine mål.

2 av 5 har redusert forbruket for å nå ett eller flere økonomisk mål.

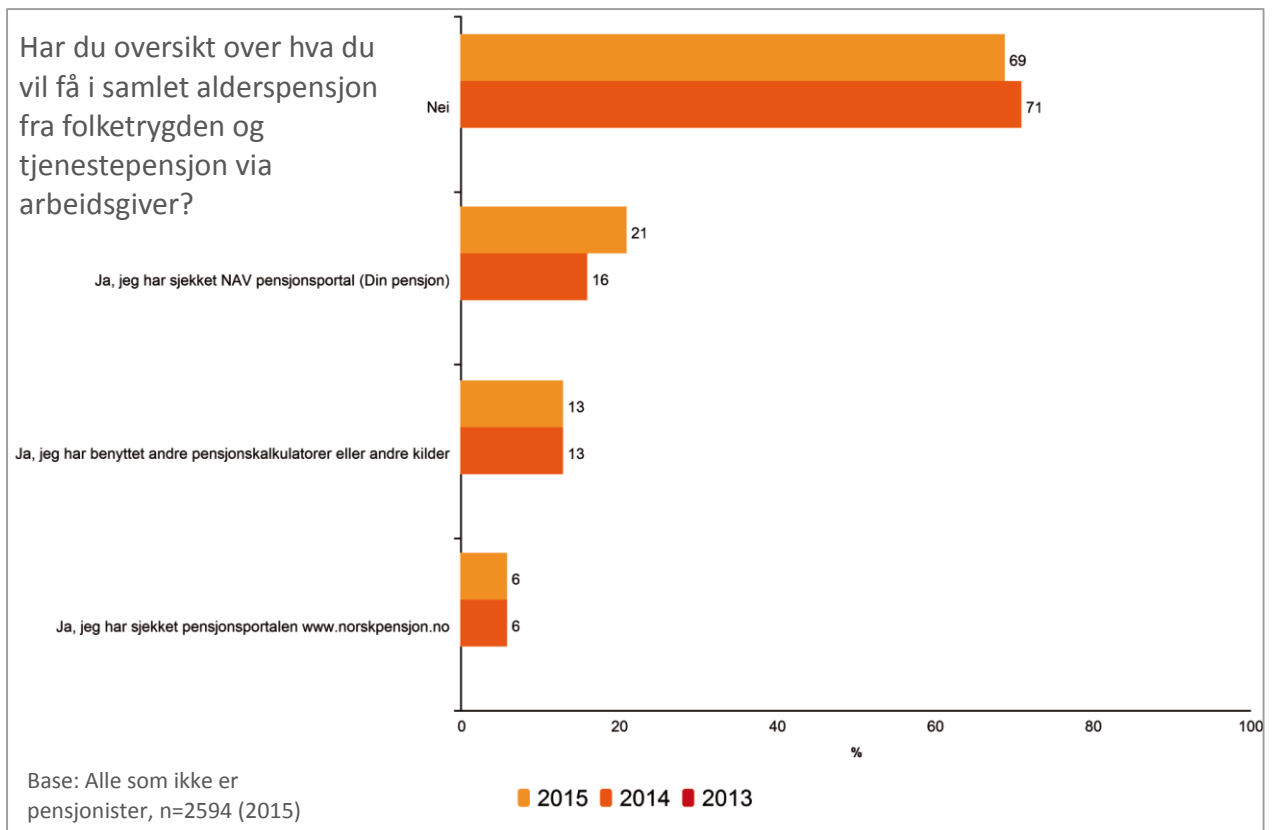

4.1.6 Pensjonsplanlegging

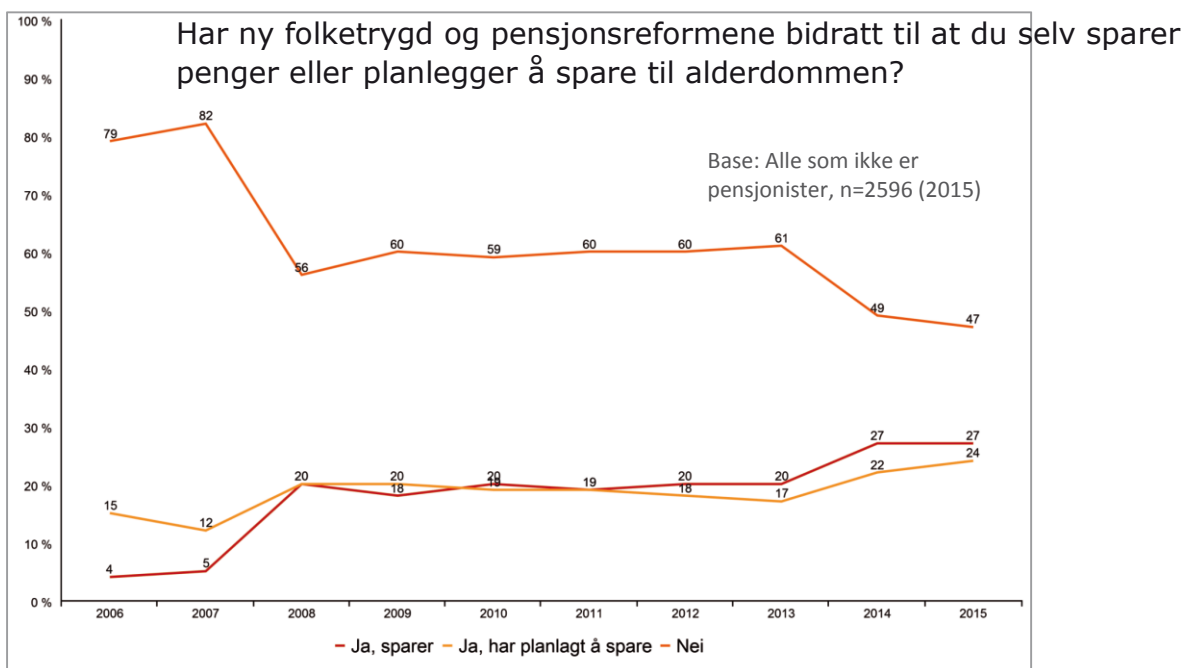

Litt over en fjerdedel sier at de ikke har planlagt pensjonssparing. Blant nordmenn under 30 år er det 50 % som sier de ikke har planlagt sin økonomi som pensjonist. 1 av 4 i alderen 30-44 år sier det samme.

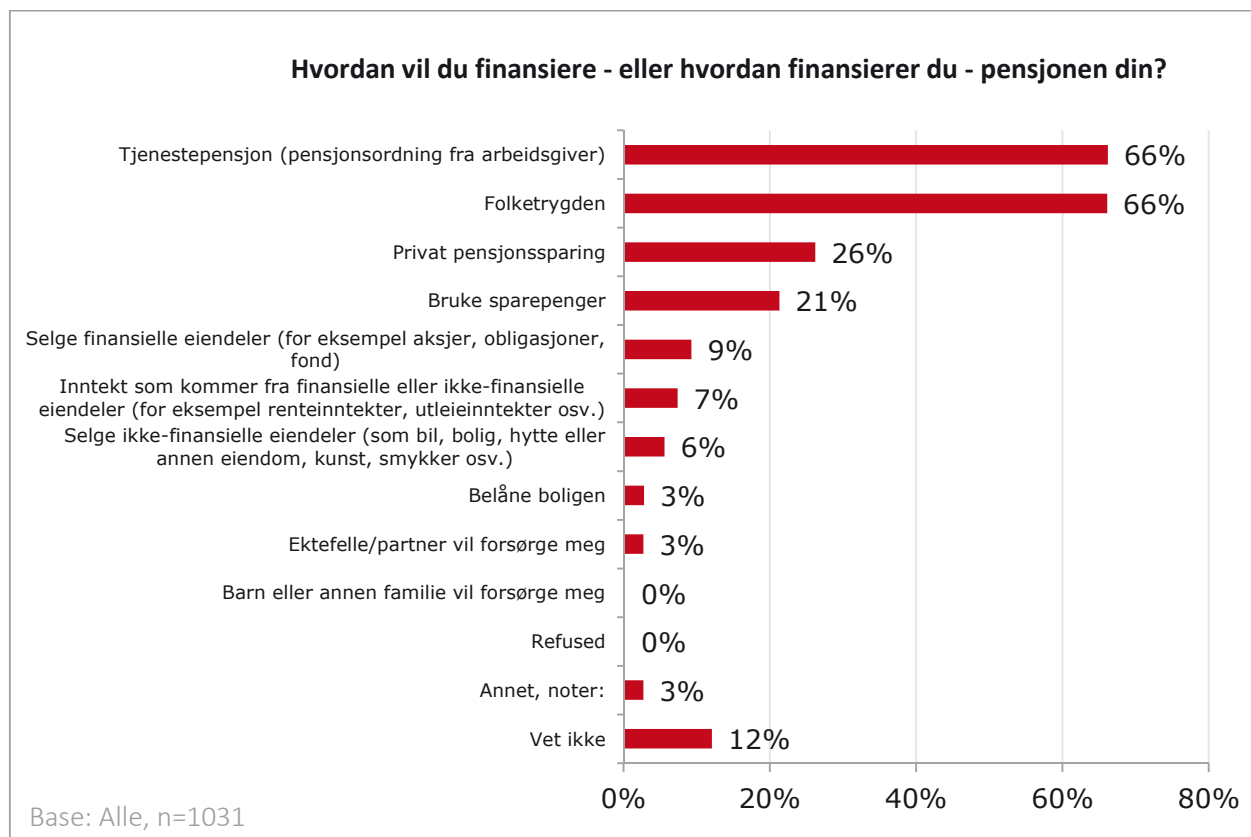
Det at folk i liten grad mener de har gjort en god jobb med å planlegge pensjonistalderen kjenner vi igjen fra andre studier. Norsk Finansbarometer (TNS Gallup/ Finans Norge) viser at folk kun i liten grad sier at de har oversikt over hva de vil få i samlet alderspensjon fra folketrygden og tjenestepensjon via arbeidsgiver. Andelen som har sjekket hva de kommer til å få utbetalt som pensjonist, er gjennomgående lav. Kun et fåtall sier at de har brukt pensjonskalkulatorer.

Likevel har andelen som sier at sparer eller har planlagt å spare til pensjonsalderen økt de siste årene. Fortsatt er det i underkant av halvparten av ikke-pensjonistene som ikke sparer som følge av endringene i pensjonssystemet.

4.1.7 Finansiering av pensjon

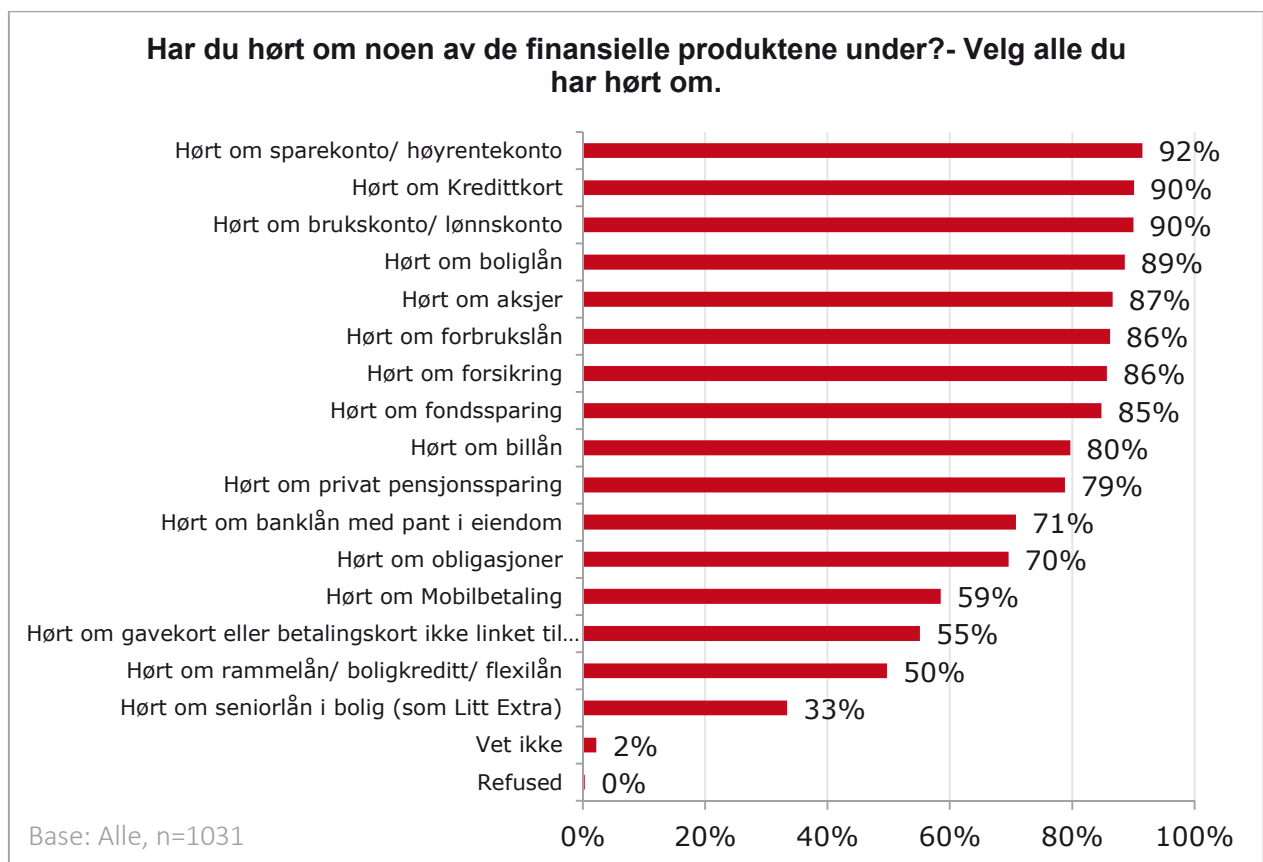
Tjenestepensjon og folketrygd oppfattes av de fleste som hovedkildene til pensjon. 1 av 5 vil finansiere pensjonen ved å bruke sparepenger. 1 av 10 vil finansiere pensjonen ved å selge finansielle eiendeler.

Blant de under 30 år er det en høy andel som ikke har noe formening om hvordan pensjonen skal finansieres. Samtidig er styrkeforholdet mellom folketrygd og tjenestepensjon omvendt i denne aldersgruppen, noe som indikerer at de unge i større grad er innstilt på at nivået på utbyttet fra folketrygden vil være lavere enn dagens nivå.

	Under 30 år	30 - 44 år	45 - 59 år	60 + år
Folketrygden	28 %	63 %	88 %	88 %
Tjenestepensjon	45 %	69 %	75 %	73 %
Privat pensjonssparing	24 %	29 %	23 %	27 %
Selge finansielle eiendeler	5 %	10 %	12 %	10 %
Selge ikke-finansielle eiendeler	5 %	5 %	9 %	6 %
Inntekt fra finans. eller ikke-finans. eiendeler	9 %	3 %	7 %	12 %
Ektefelle/partner vil forsørge meg	1 %	2 %	4 %	4 %
Barn eller annen familie vil forsørge meg	1 %	0 %	0 %	0 %
Bruke sparepenger	18 %	19 %	30 %	22 %
Belåne boligen	1 %	3 %	6 %	2 %
Annet	1 %	3 %	5 %	3 %
Vet ikke	39 %	9 %	3 %	1 %
Refused	1 %	0 %	0 %	0 %

4.2 Finansprodukter

4.2.1 Kjennskap

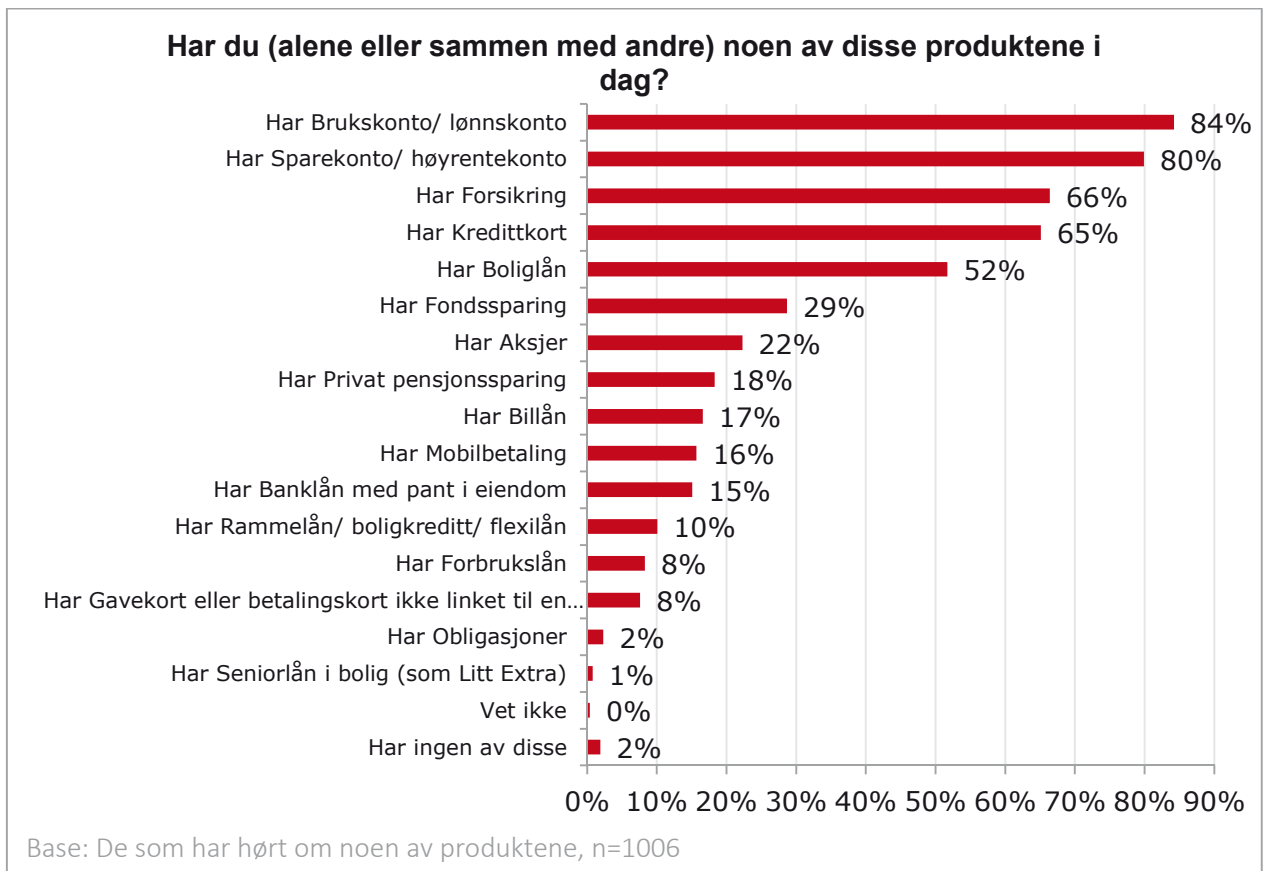

Det er generelt høy kjennskap til de ulike finansielle produkter.

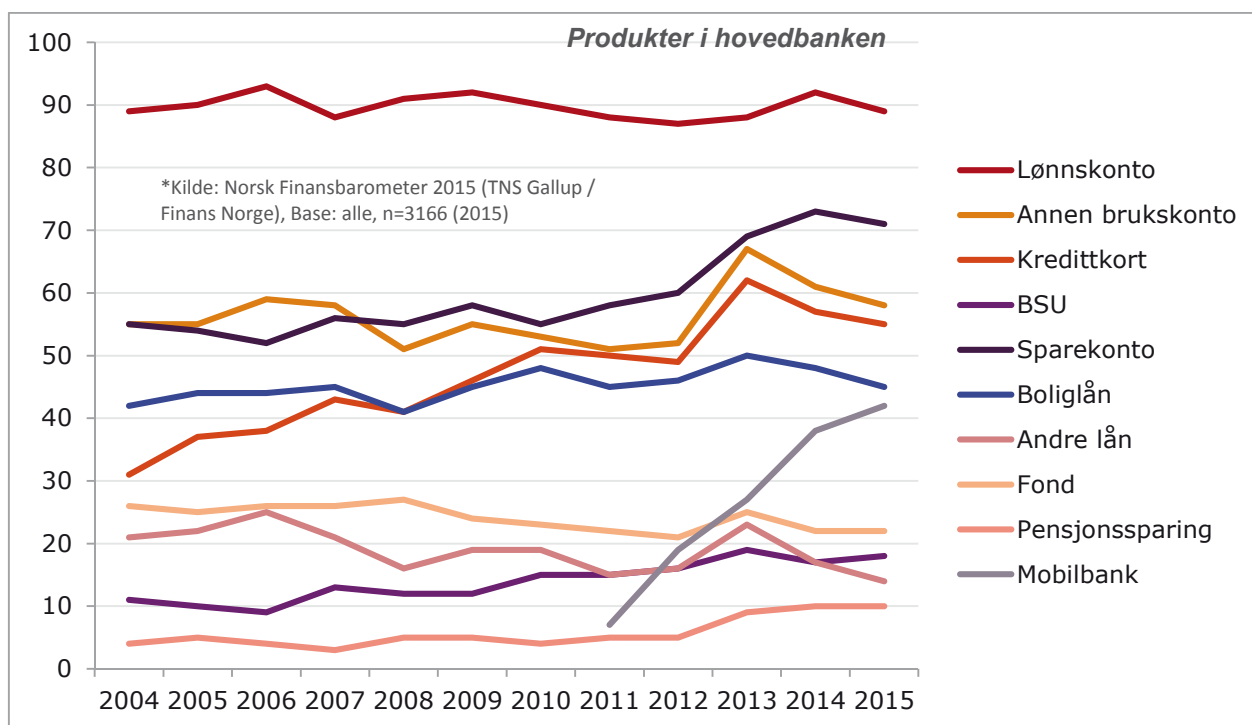
Men på tross av høy kjennskap til de vanligste finansielle produktene tyder resultatene på at bankene og andre finansielle aktører har et ansvar for å tydeliggjøre, forklare og markedsføre produktene/ tjenestene de tilbyr på en forståelig måte.

Et eksempel er 'mobilbetaling' som kan oppfattes som mange forskjellige tjenester fra nettbank, mobilbank, vennebetaling (ref. Vipps, MobilePay ol.).

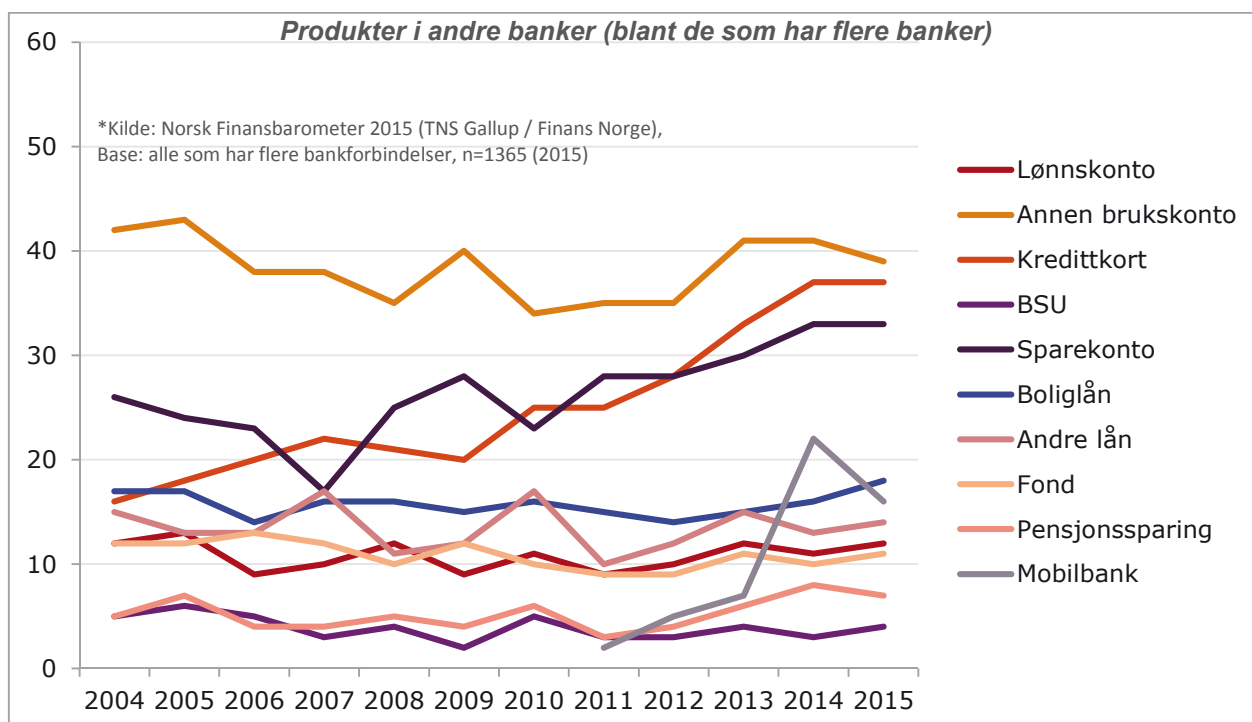
4.2.2 Produktdekning i dag

At forsikringer som regel har én forsikringsansvarlig (personen som er forsikringstageren) kan ha påvirket resultatet, for eksempel ved samboerskap/ ekteskap eller for studenter. 12% av de mellom 30 og 44 år har forbrukslån.

Over tid observeres det en økning i andelen som har sparekonto i hovedbanken. Andelen som har kredittkort i sin hovedbank har nesten doblet seg på 10 år.

Samtidig øker også utbredelse av kredittkort og sparekonto i andre banker – kundene sprer sitt engasjement i større grad enn før. Til tross for økningen i andelen som har kredittkort i hovedbanken er det enda flere med flere bankforbindelser som har fått kredittkort i sin(e) andre bank(er).

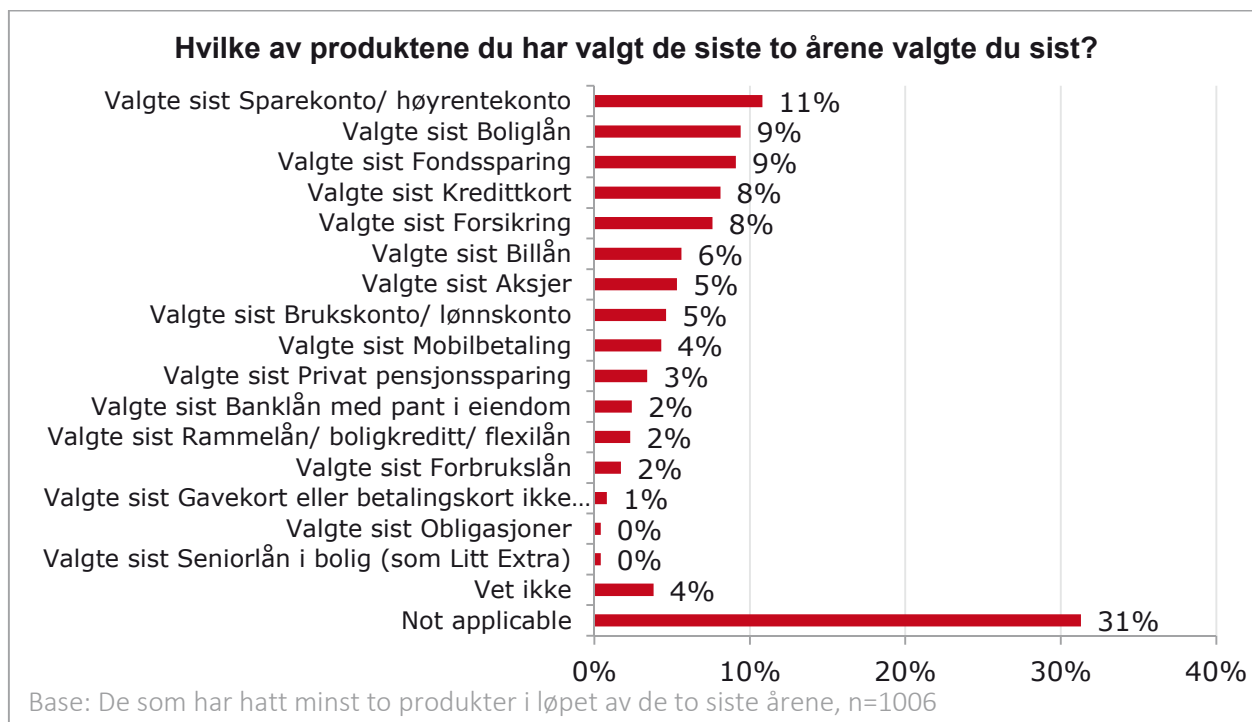
De siste 5 årene har også andelen som har sparekonto i sin nummer 2-bank økt kraftig.

4.2.3 Produkter valgt de siste 2 årene

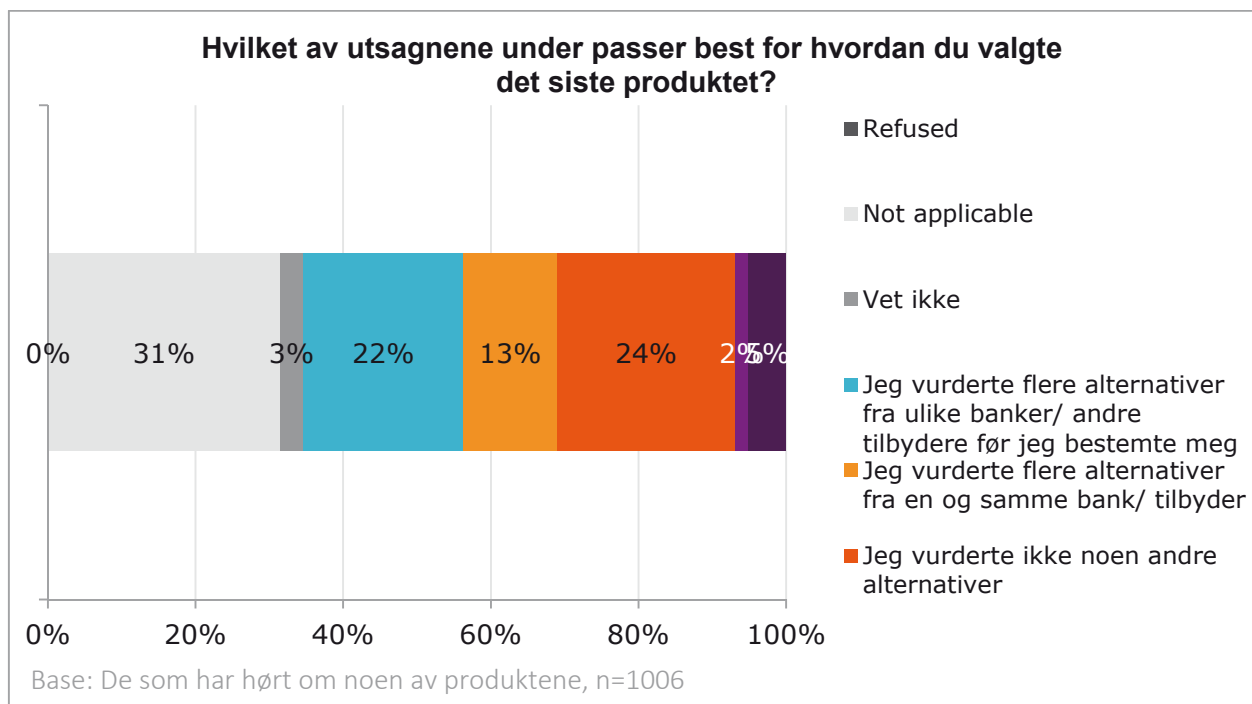

Litt over 3 av 10 sier de har valgt en sparekonto i løpet av de siste 2 årene.

4.2.4 Produktet/produktene valgt sist

4.2.5 Hvordan det siste produktet ble valgt

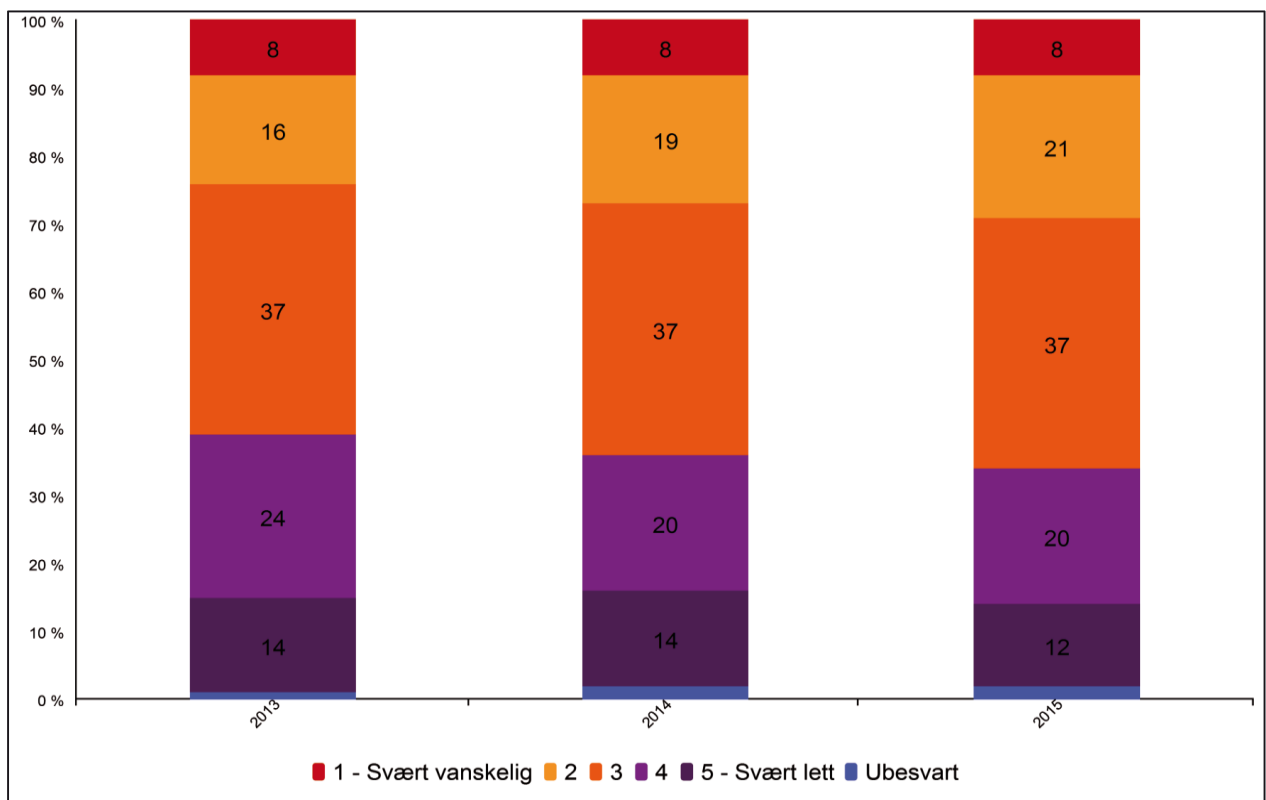
1 av 4 vurderte ikke noen andre alternativer da de valgte det siste produktet. 1 av 5 var mer rasjonelle og vurderte flere alternativer fra ulike tilbydere før de bestemte seg.

En fjerdedel sier at de ikke vurderte andre alternativer. Dette kan skyldes rett og slett mangel på evne, vilje eller naivitet, eller det kan rett og slett tyde på at folk foretrekker enkelthet i kjøpsprosessen.

Kun 2% oppgir at de ikke fant andre alternativer å vurdere, noe som reflekterer konkurransen i markedet og at det i utgangspunktet ikke finnes store udekkede behov.

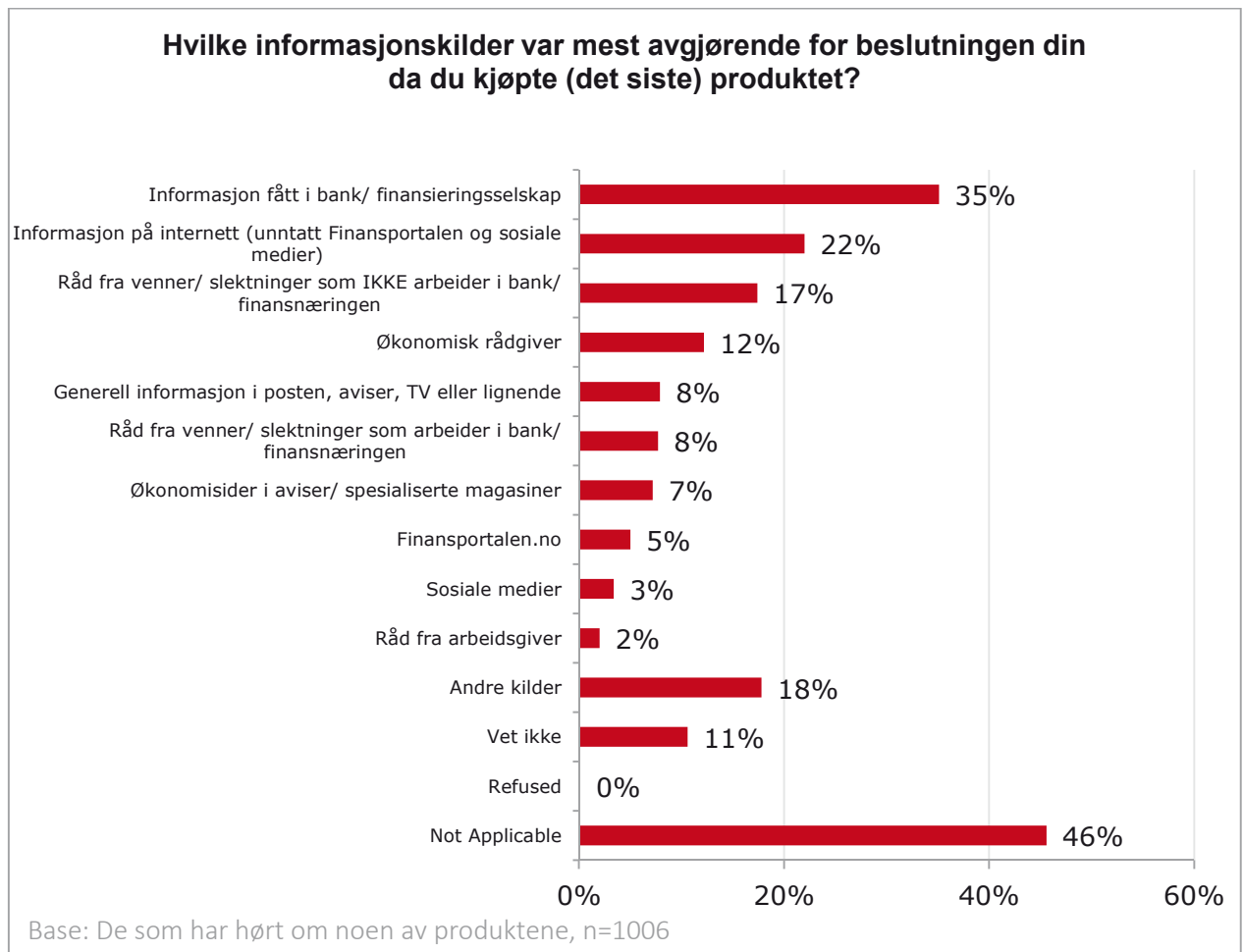
Hvor vanskelig eller lett ville du oppleve det å bytte bank?

**Kilde: Norsk Finansbarometer 2015 (TNS Gallup / Finans Norge). Base: alle, n=3166 (2015)*

En tredjedel av befolkningen oppfatter det å bytte bank som lett. De siste årene har andelen som oppfatter et bankbytte som vanskelig, økt.

4.2.6 Informasjonskilder ved valg

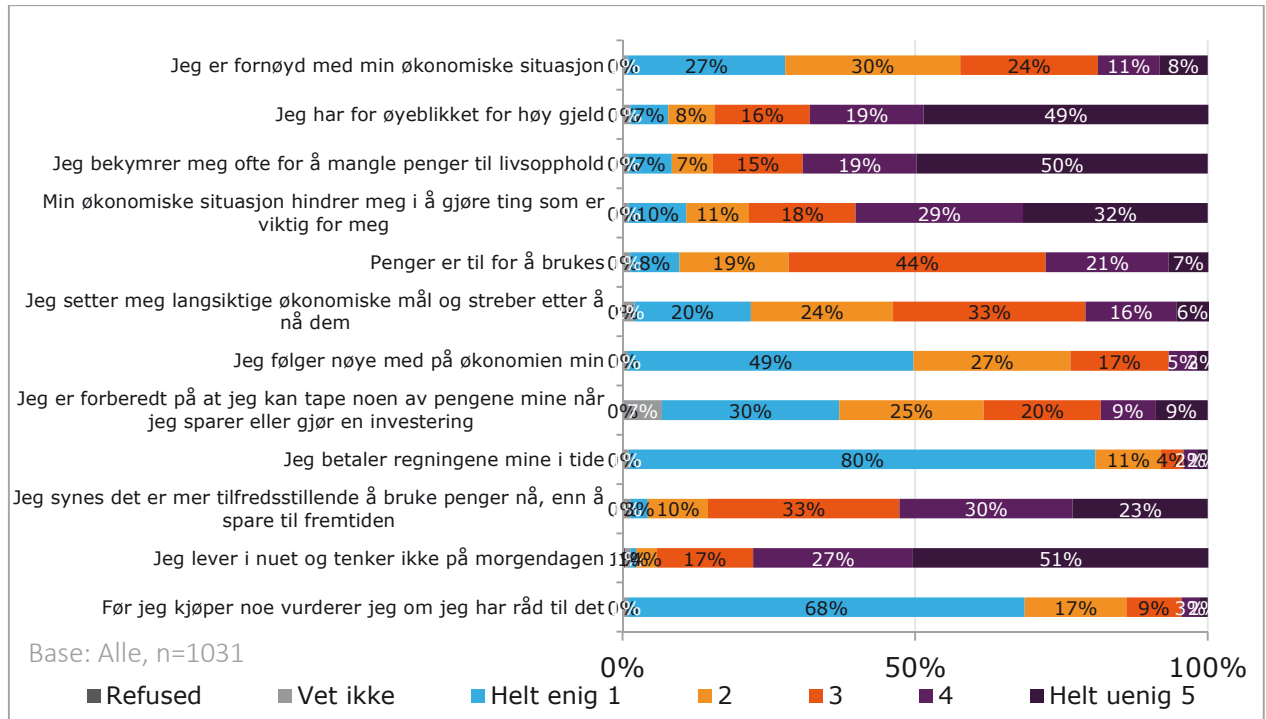
Av de som mener bank/finansieringsselskap var den mest avgjørende informasjonskilden ved valg er det de eldste aldersgruppene som mener det i størst grad; 37% av de mellom 45-59 år og 44% av de over 60 år. Dette indikerer at tilliten til banken/selskapet er stor.

Av de som mener informasjon på internett (unntatt Finansportalen og sosiale medier) var den mest avgjørende informasjonskilden ved valg er det de yngste aldersgruppene som mener det i størst grad; 32% av de under 30 år og 25% av de mellom 30 og 44 år.

36% av de under 30 år mener det var råd fra venner/ slektninger som IKKE arbeider i bank/ finansnæringen som var avgjørende for beslutningen.

4.3 Holdning til finans og håndtering av kritiske situasjoner

4.3.1 Økonomisk profil

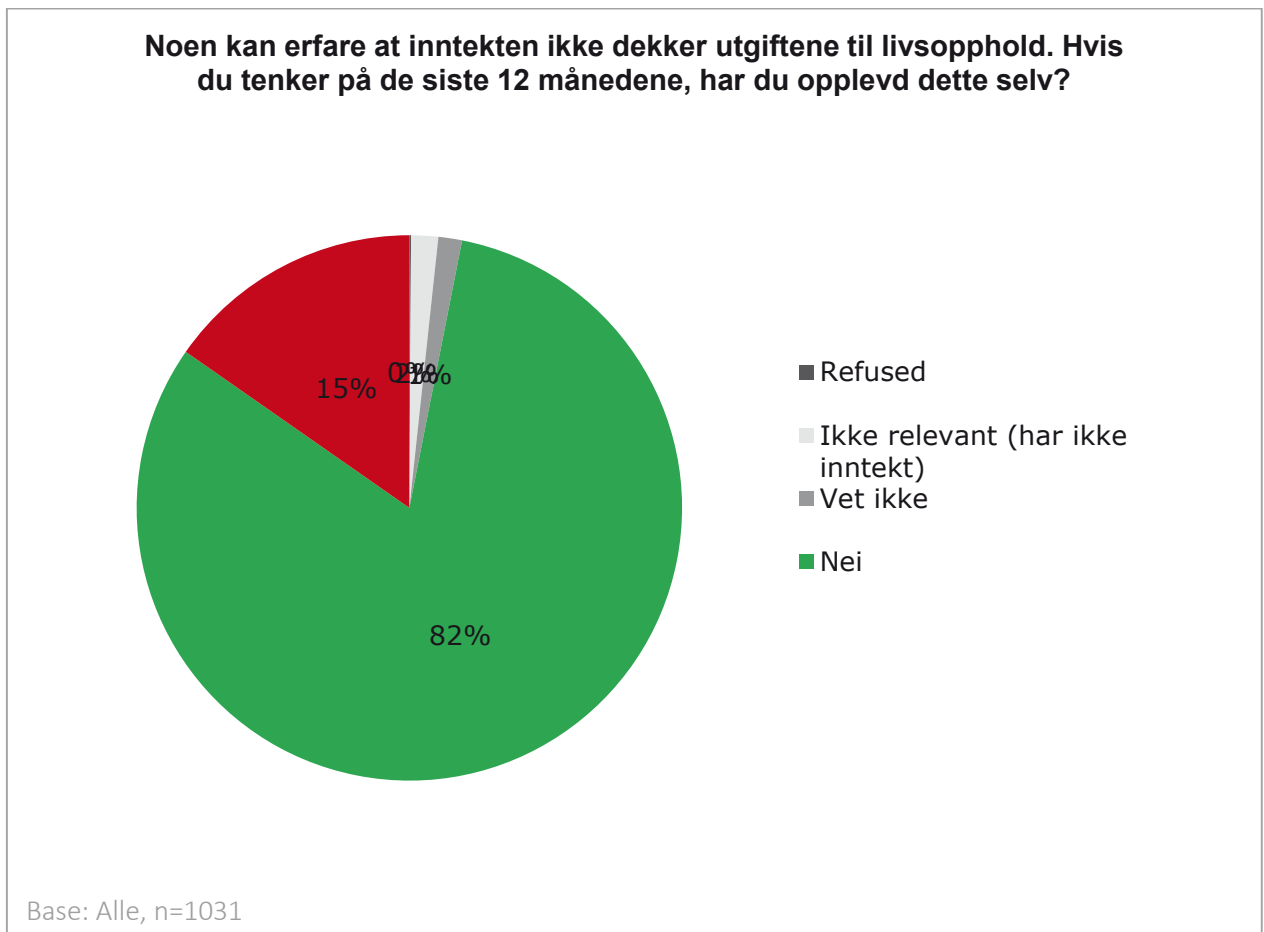

14% sier de ofte bekymrer seg for å mangle penger til livsopphold. Mange sier de følger nøye med på økonomien sin. Sett i lys av at få lager budsjett, indikerer dette at folk er mer 'reaktive' enn 'proaktive' når det kommer til pengebruk.

4.3.2 Svindel

De færreste oppgir å ha opplevd svindel i forhold til sin privatøkonomi de siste to årene. Under 1% har opplevd å akseptert et tilbud som har senere vist seg å være verdiløst (som pyramidespill) eller oppgitt informasjon på e-post eller telefon til henvendelser som ikke var ekte. 4% Har opplevd at noen har brukt nummeret på bankkort eller kredittkort til å betale for varer uten godkjenning.

4.3.3 Inntekt og utgifter til livsopphold

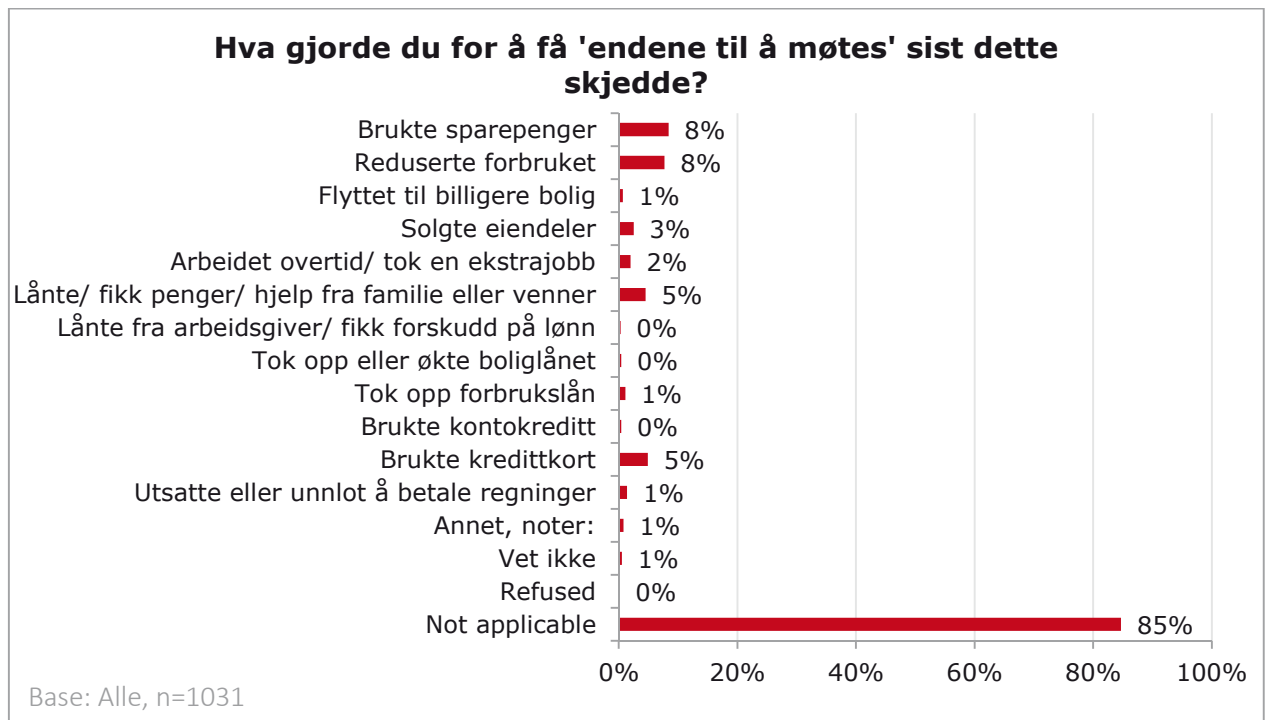

I løpet av de siste 12 månedene sier 15% at de har opplevd at inntekt ikke dekket utgifter til livsopphold.

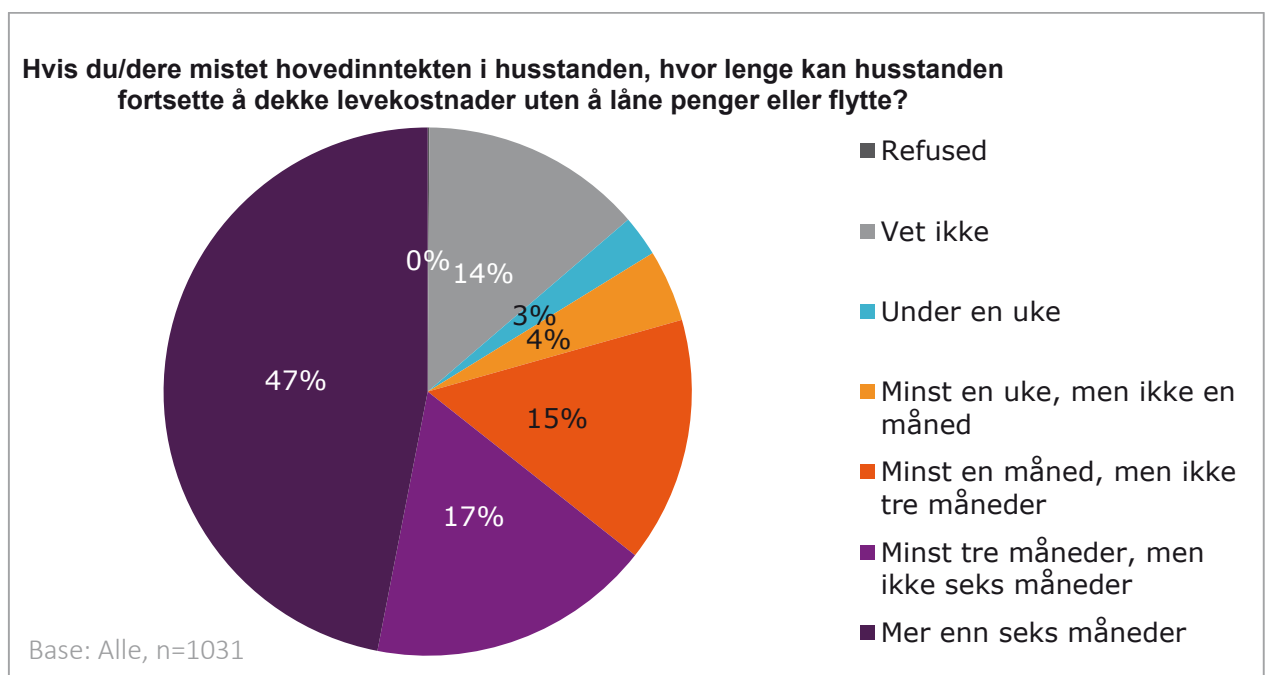
Ser vi på aldersgruppene er det i hovedsak de yngre (under 30 år) som har opplevd at inntektene ikke dekket utgiftene til livsopphold (26%). Andelen som har opplevd at inntektene ikke dekket utgiftene til livsopphold synker med økt utdanningsnivå og økt lønnsnivå.

I all hovedsak sier de fleste at de har hatt en stabil økonomi de siste 12 månedene.

4.3.4 Hvordan få endene til å møtes

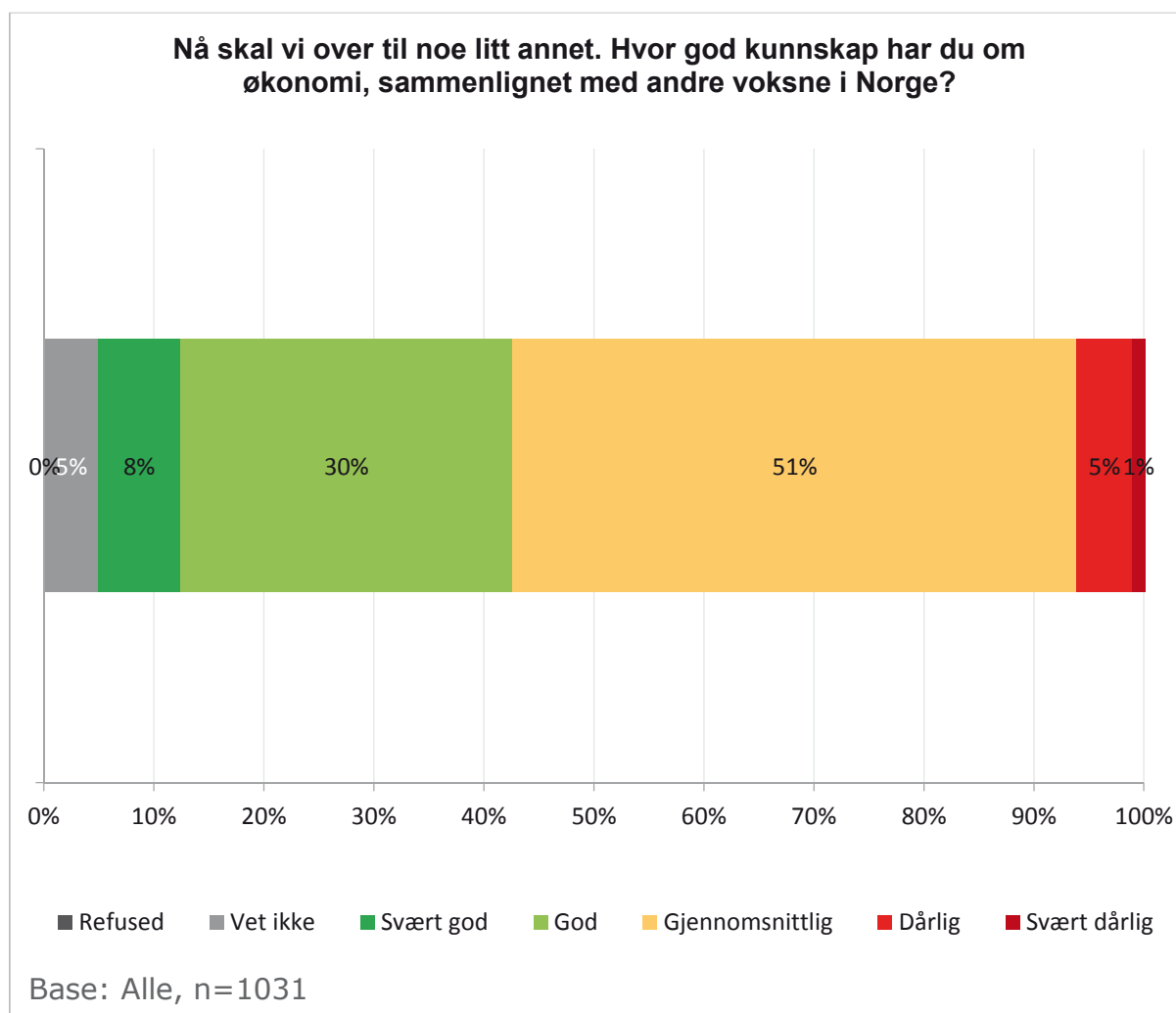
4.3.5 Dekning av levekostnader uten hovedinntekt

Nesten halvparten ville kunne fortsette å dekke levekostnadene i mer enn et halvt år etter å ha mistet hovedinntekten. Men det er viktig å påpeke at spørsmålet ikke presiserer hvorvidt det å 'dekke levekostnader' inkluderer en reduisering av forbruket, som vil kunne være det første tiltaket for å få ned levekostnadene.

4.4 Kunnskap om økonomi & kunnskapstest

4.4.1 Kunnskap om økonomi

51% sier de har gjennomsnittlig kunnskap om økonomi.

Når det gjelder selvrapportert kunnskapsnivå sammenlignet med andre voksne i Norge, ser vi at generelt sett så synes de med høyere inntekt at de har bedre kunnskap om økonomi, enn de med lavere inntekt. Det samme gjelder eldre sammenlignet med yngre og menn i noen større grad enn kvinner.

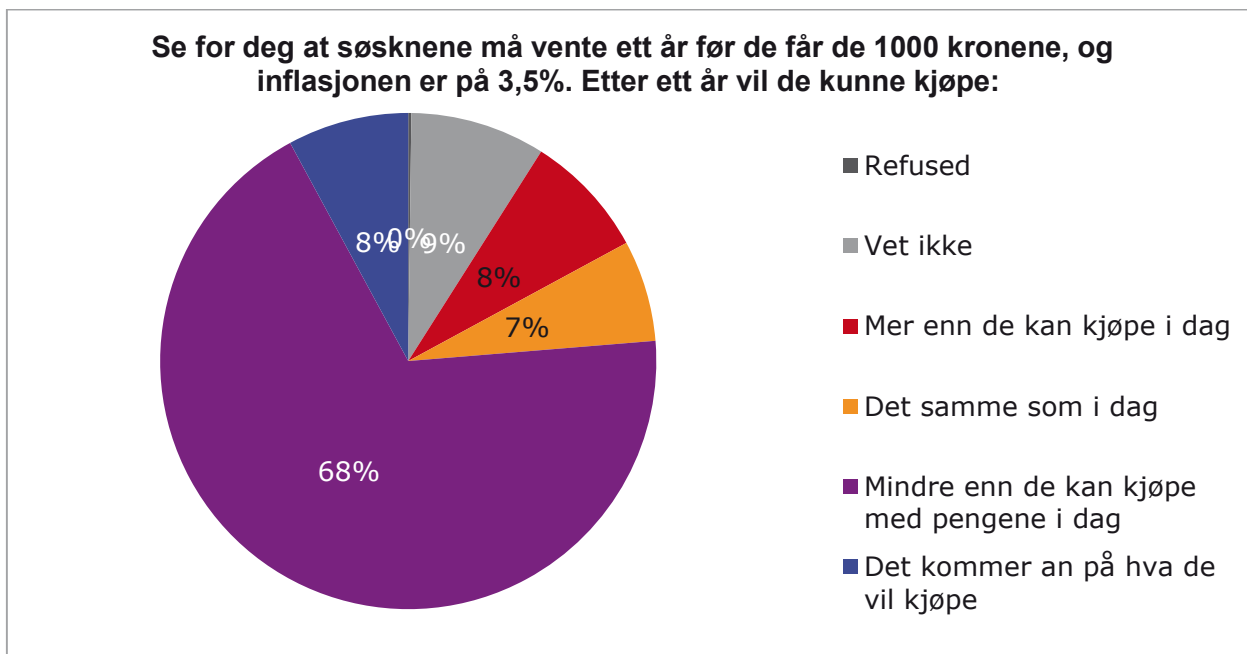
Andelen som mener de har over gjennomsnittlig kunnskap om økonomi er mye høyere enn tilsvarende andel under gjennomsnittlig. Dette tyder på at man selv overestimerer sin egen kunnskap i forhold til befolkningen generelt; eller at man underestimerer kunnskapen til befolkningen generelt.

4.4.2 Kunnskapstester ('quiz')

Quiz 1: Fordeling av penger mellom 5 søsken

Quiz 2: Forståelse av inflasjon

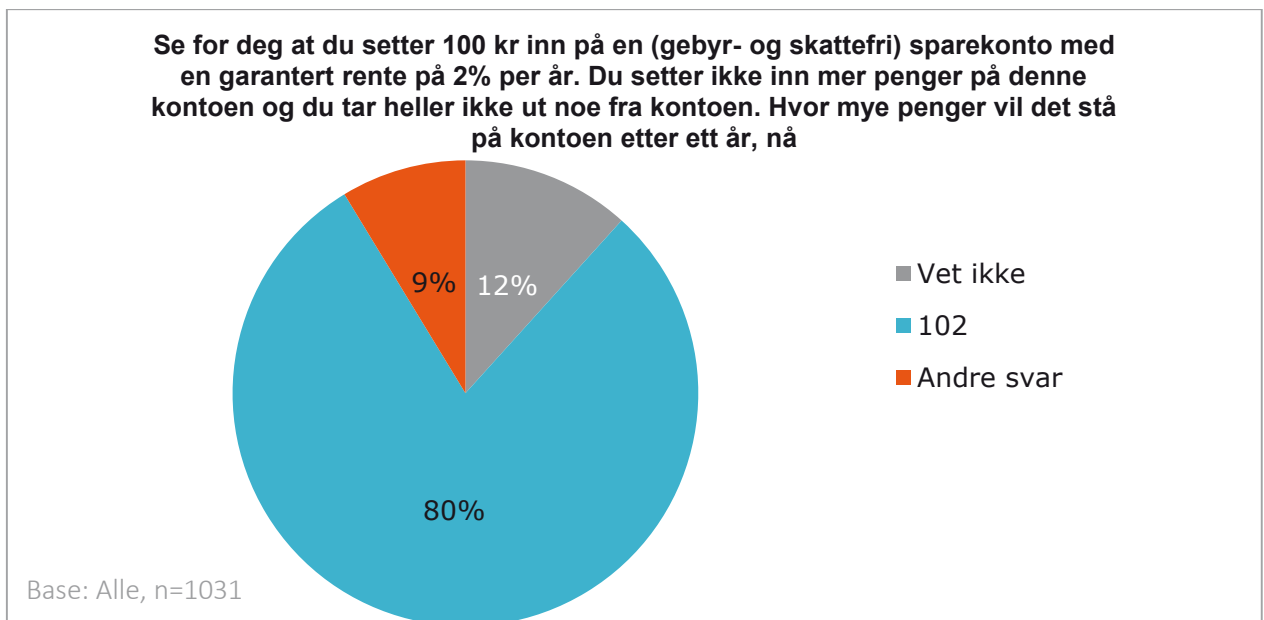

76 % svarer korrekt på spørsmålet om inflasjon hvorav 68 % sier at man etter ett år vil kunne kjøpe mindre enn i dag, og 8 % sier at det vil komme an på hva man vil kjøpe.

Quiz 3: Renter

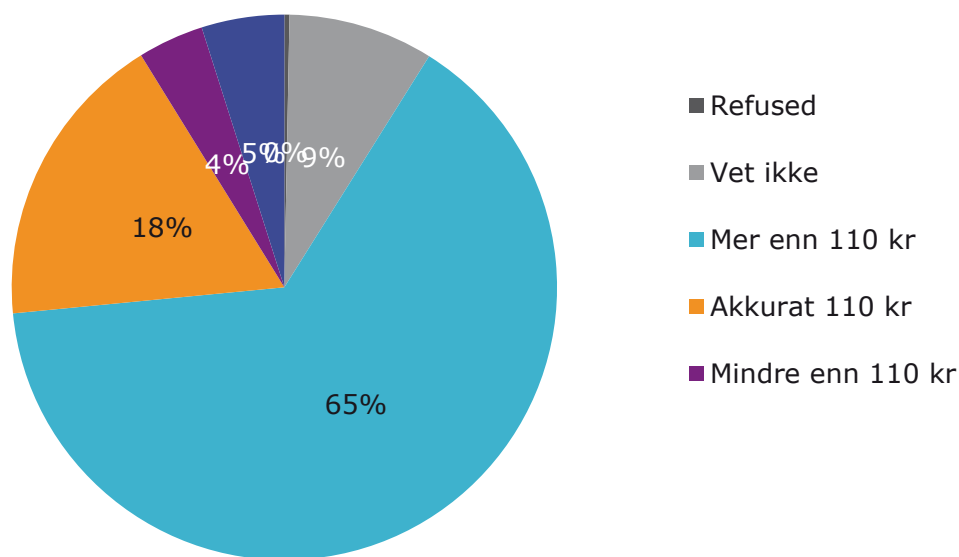

Quiz 4: Beregning av renter

Quiz 5: Beregning av renters rente

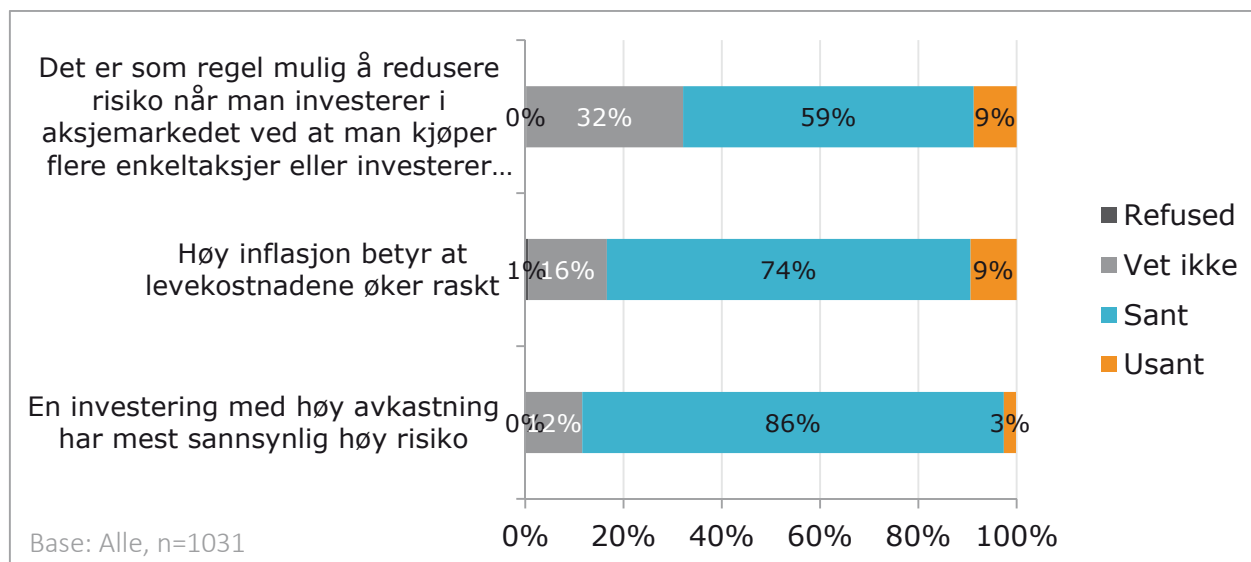
Hvor mye vil det stå på kontoen etter fem år? Vil det være...

Base: Alle, n=1031

65 % svarer korrekt. Beregning av renters rente var quizspørsmålet som var vanskeligst å besvare for folk.

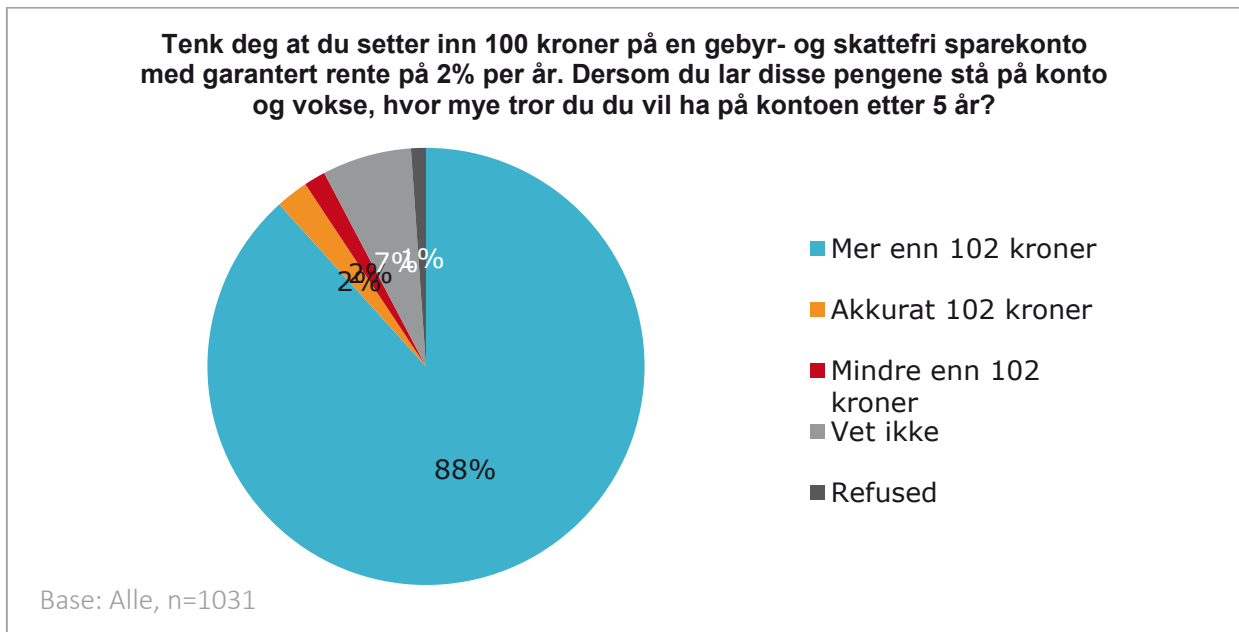
Quiz 6:

Base: Alle, n=1031

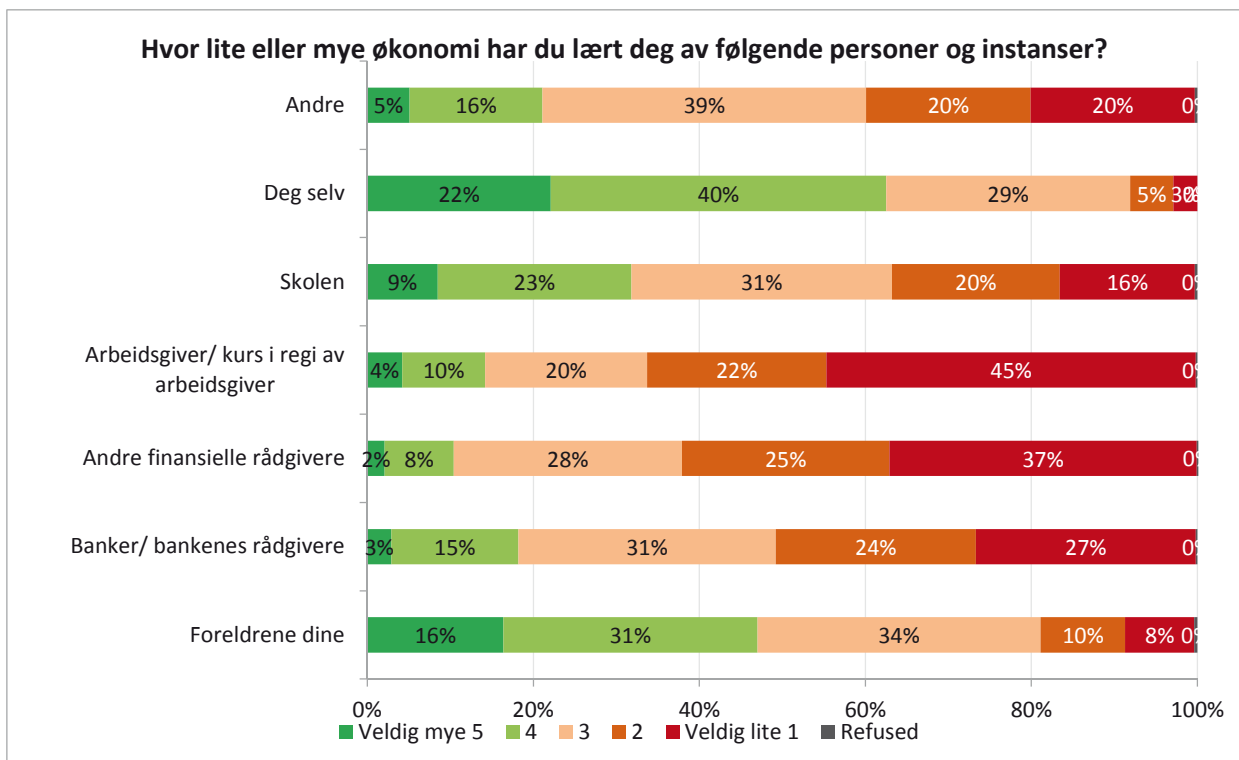
Høy 'Vet ikke'-andel om sammenhengen mellom risiko og investering i enkeltaksjer vs. fond kan tyde på en mangel på kunnskap om temaet.

Quiz 7:

88 svarer korrekt på dette spørsmålet, som er en 'mykere' versjon av quiz 5.

4.4.3 Kilder til kunnskap om økonomi

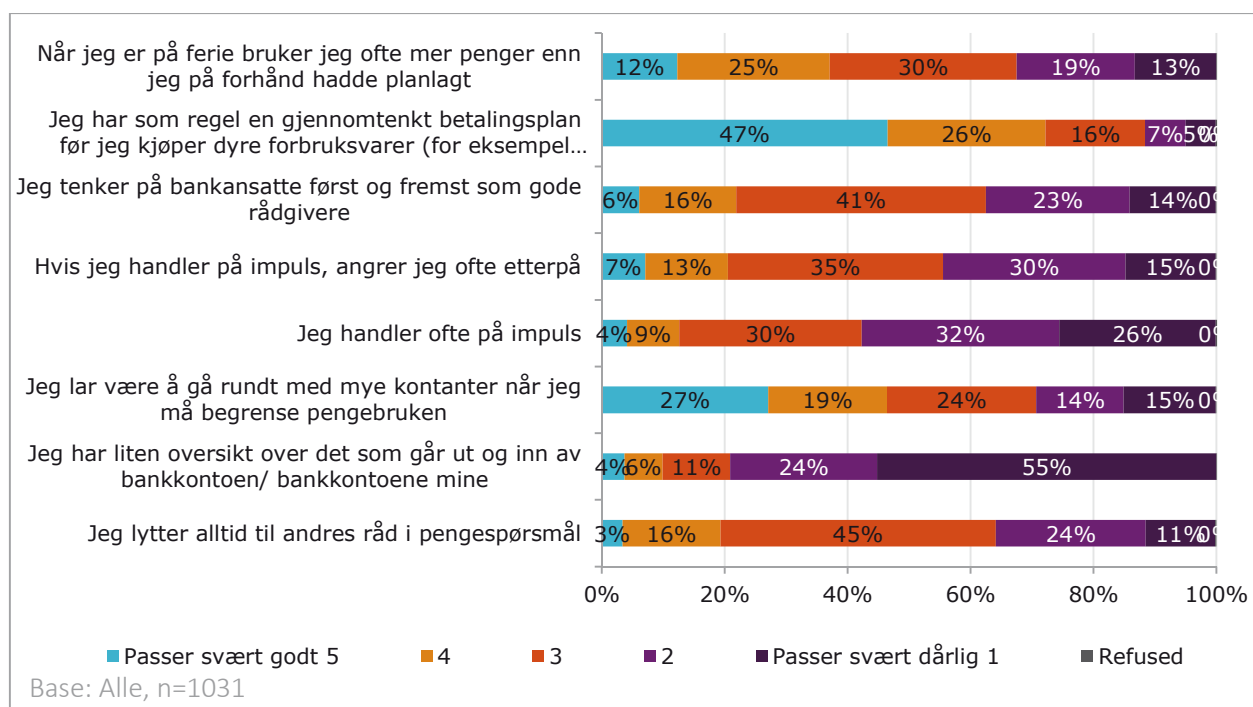

2 av 3 oppgir at de har lært mye økonomi av seg selv. 1 av 3 oppgir at de har lært mye økonomi av skolen.

Den yngste aldersgruppen synes i større grad enn de andre aldersgruppene at de har lært mye av foreldrene sine og skolen.

De over 30 år synes i større grad enn de under 30 år at de har lært mye av banker/bankenes rådgivere.

4.4.4 Forbrukerprofil

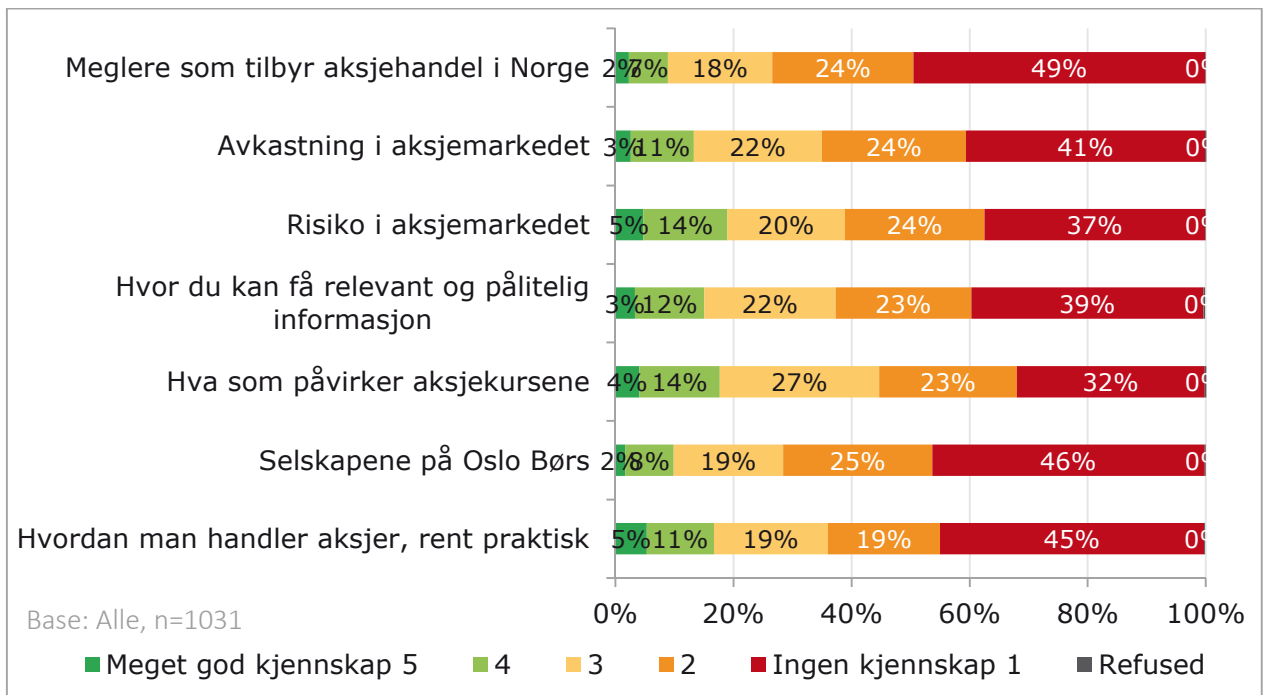
Bankansatte oppfattes kun i liten grad som rådgivere. Det er nærliggende å tro at de først og fremst sees som selgere.

Spørsmålet om bruk av kontanter er kun i liten grad relevant for Norge gitt at en økende andel sier at de bruker kort til alle kjøp uansett beløp.

4.5 Spørsmål om aksjesparing

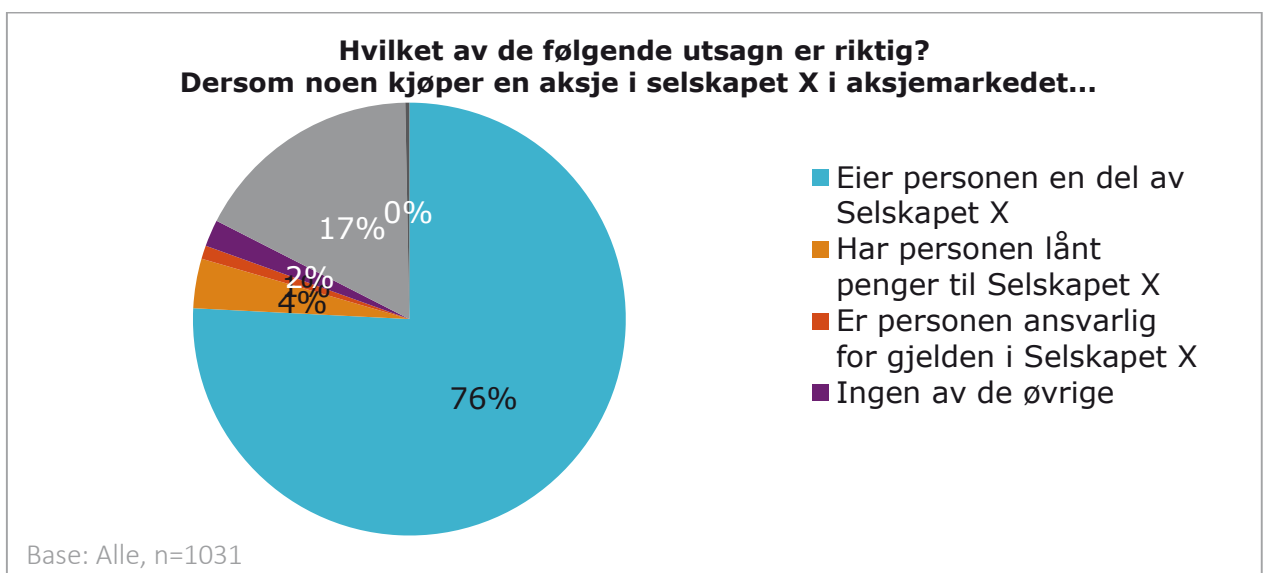
De følgende spørsmålene er ikke en del av OECD-spørreskjemaet, men ble lagt inn av Aksje Norge for å undersøke befolkningens bruk og kjennskap til sparing og investering i enkeltaksjer

4.5.1 Kjennskap knyttet til aksjesparing

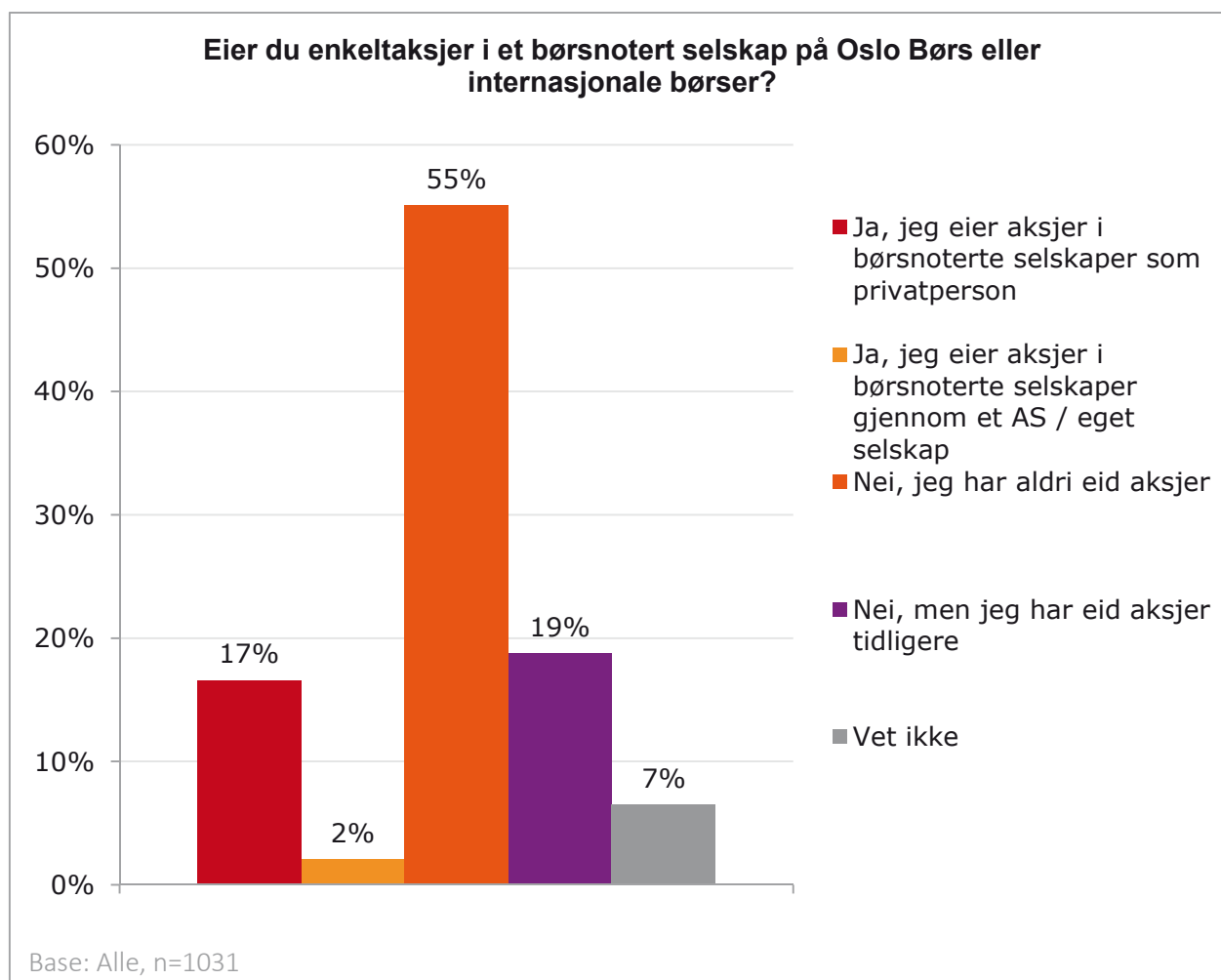
Kjennskapen til ulike faktorer knyttet til aksjesparing er generelt sett lav. Det er små forskjeller mellom aldersgruppene, men vi ser at menn i noen grad har bedre kjennskap enn kvinner.

4.5.2 Kunnskap om aksjesparing

3 av 4 sier at det å kjøpe aksjer i et selskap betyr at man eier en del av selskapet man kjøper aksjer i. Nesten 1 av 4 kvinner sier de ikke vet hva det betyr å kjøpe en aksje i et selskap. Det samme gjelder 1 av 10 menn.

4.5.3 Utbredelse av aksjeinvestering

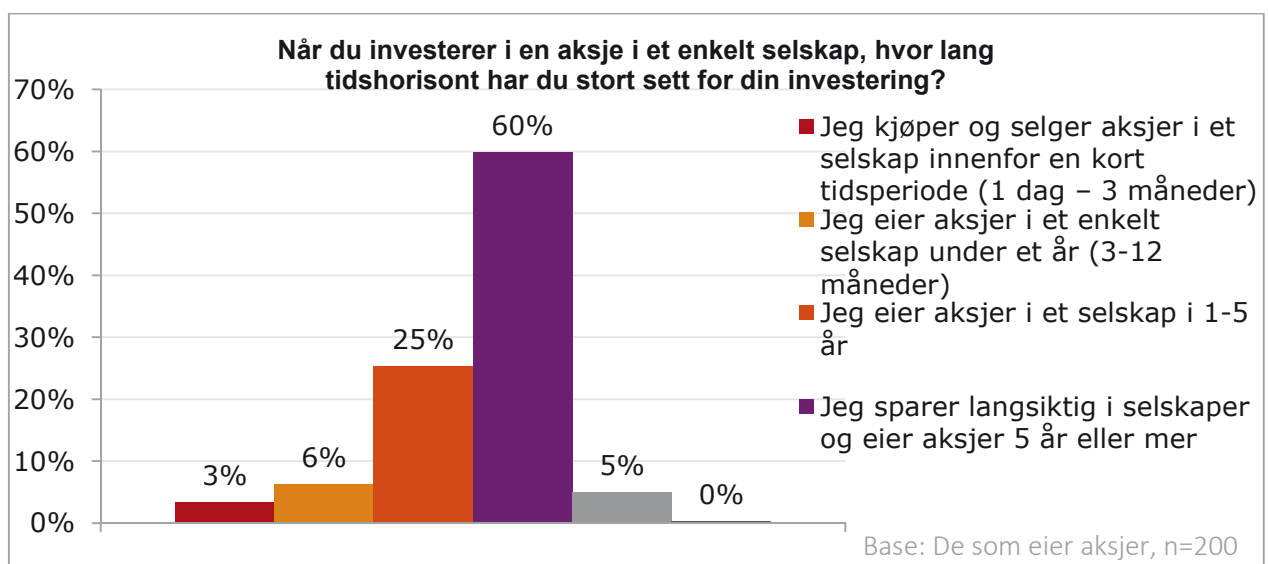
17% oppgir at de eier aksjer som privatperson. Andelen som eier aksjer som privatperson øker med økt alder og økt inntekt. 28% av de med mastergradsutdanning eller høyere oppgir at de eier aksjer. 62% av norske kvinner sier at de aldri har eid aksjer.

4.5.4 Viktighet av egenskaper ved investering i aksjer

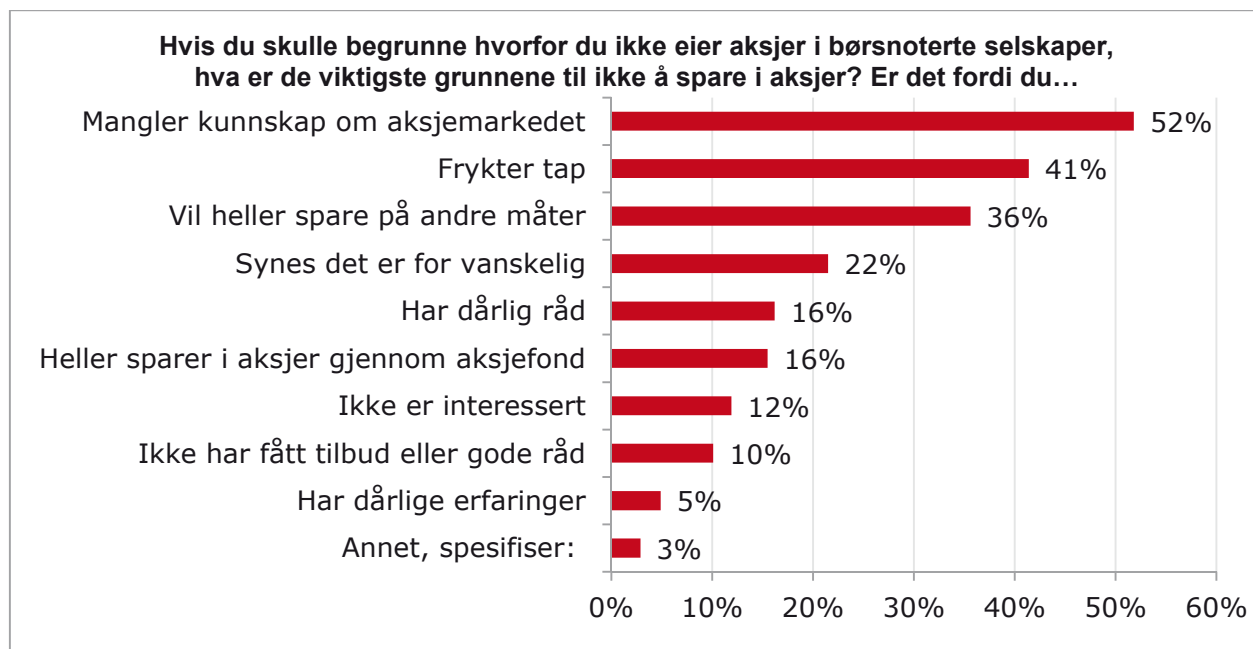
Blant de viktigste driverne av sparing og investering i børsnoterte selskaper nevnes langsiktig avkastning, at selskapet er solid og har vist gode resultater og kunnskap om aksjemarkedet generelt.

4.5.5 Tidshorisont ved investering i aksjer

3 av 5 av de som eier aksjer sparer langsiktig. Eldre sparer langsiktig i større grad enn yngre; 76% av de over 60 år sparer langsiktig, mens det samme gjelder 38% av de under 30 år.

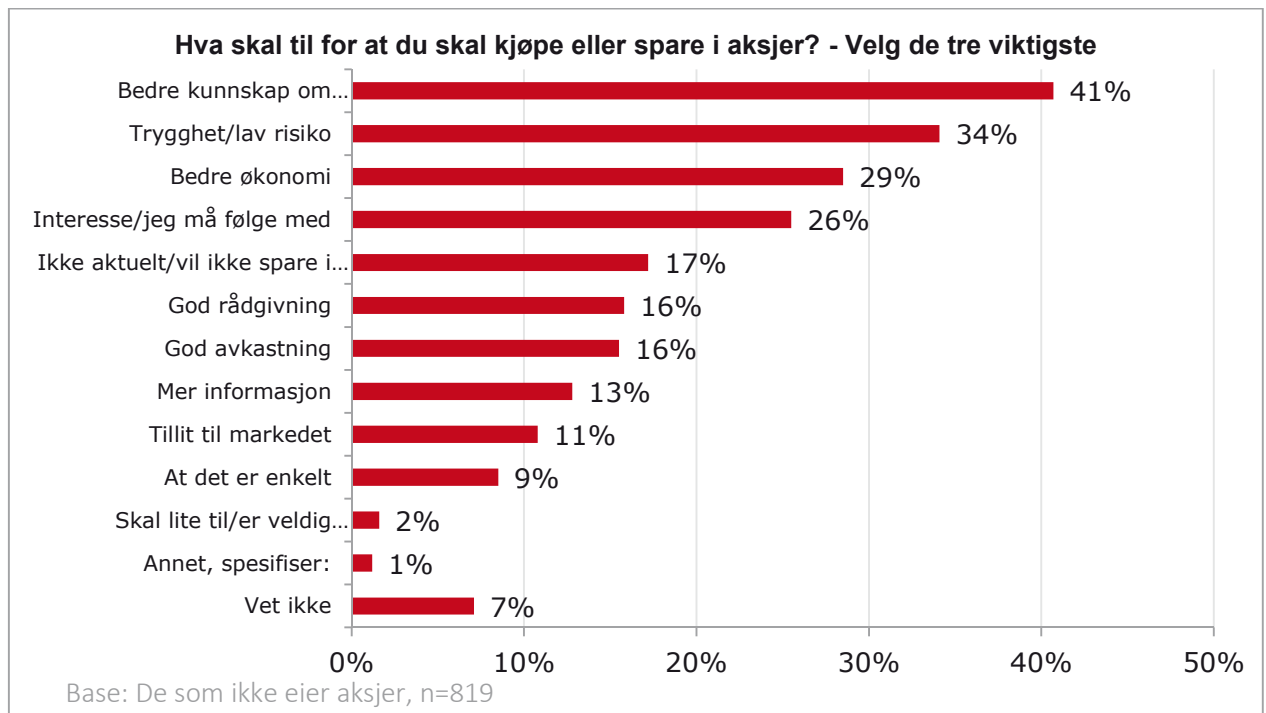
4.5.6 Viktigste grunner til å ikke spare i aksjer

Base: De som ikke eier aksjer, n=819

Over halvparten sier at manglende kunnskap om aksjemarkedet er grunnen til at de ikke sparer i aksjer. Det er nærliggende å tro at manglende kunnskap bidrar til bekymringer for tap, at man vil spare på andre måter, og at man synes det er for vanskelig – som også er utbredte barrierer for aksjesparing

4.5.7 Barrierer for aksjekjøp blant de som ikke eier aksjer

Denne undersøkelsen ville ikke vært mulig å gjennomføre i Norge uten støtte fra Finansmarkedsfondet

En stor takk rettes også til våre samarbeidspartnere i prosjektet – Finans Norge, Finansforbundet og Agderforskning

AksjeNorge ønsker dessuten å benytte anledningen til å rette en stor takk til alle bidragsytere av stiftelsen som bidrar til arbeidet med å øke kunnskapen om aksjemarkedet i Norge.

